

T.C.
ÇORUM VALİLİĞİ

ÇORUM'DA
OYUN EĞLENCE
Folklorumuzdan Örnekler

Abdulkadir OZULU

ÇORUM
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

T.C.
ÇORUM VALİLİĞİ

ÇORUM'DA OYUN EĞLENCE

FOLKLORUMUZDAN ÖRNEKLER

Abdulkadir OZULU

İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
Çorum
2013

T.C. ÇORUM VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Yayın No:11
ISBN:978-605-149-516-3

İLETİŞİM
T.C. ÇORUM VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Tel: 0 364 213 47 04 Faks: 0 364 212 05 10
iktm19@kultur.gov.tr
www.corumkulturturizm.gov.tr

Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nce hazırlanmış,
İl Özel İdaresi tarafından bastırılmıştır.

Her türlü yayın hakkı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne ait olup izinsiz
ve kaynak gösterilmeden basım, çoğaltım ve alıntı yapılamaz.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	7
Önsöz.....	8
Göz Bağlambaç (Körebe).....	11
Siğnenbitti (Saklambaç).....	12
Top.....	14
Çelmeli Top.....	15
Elamsema.....	16
Emenli Top.....	17
Bindiğim Eşek.....	17
Hodak Oyunu.....	18
Tek Emenli Hodak.....	19
Çok Emenli Hodak.....	20
Gömme Çelik Oyunu.....	20
Uzun Urgan Oyunu.....	21
Naç Oyunu.....	23
Coş Oyunu.....	25
Aşık Oyunu.....	26
Taşenek (Deşenek) Çelik - Cam Ve Kil Bilyeler.....	29
Yılan.....	31
Yattı Kalktı Kabak Oyunu.....	32
Düdük Çıkartmak.....	33
Çiğit Düdük Ve Çiğit Oyunu.....	34
Çöğdürüm-Çüş (Tahterevalli).....	35
Çiğdem Eğlencesi.....	35
Güvercin Taklası.....	38
El El Üstünde Kimin Eli Var.....	39
Gençlerin Ve Yetişkinlerin Oynadığı Oyunlar.....	41
Telli Tura.....	43
Sinsin.....	43
Sıraya Dizme.....	45

Kardeş Yatışı.....	48
Çamaşır Yıkama Oyunu.....	49
Deve Oyunu.....	50
Sınır Kavgası - Sınır Taşı Oyunu.....	50
Kalaycının Körüğü.....	53
Köse Arap Oyunu.....	55
Garip Ölüsü Kaldırma.....	56
Gıdı Gıdı Oyunu.....	57
Kale Eğlenceleri.....	58
Manilerimiz.....	61
Bilmeceler.....	65
Çorumlu'nun Sözlerinden Örnekler.....	69
Türkülerimizden Örnekler.....	71
Destanlarımızdan Örnekler.....	80
Derler Kargı'da.....	99
Çorum'da 'Yağmur Duası' Geleneği.....	102
Efsaneler / Söylenceler.....	106
Melik Gazi Suyu.....	108
Azap Ahmet.....	108
Çoban ve Derviş.....	110

SUNUŞ

İnsanoğlunun dünyada en güzel varlığı çocuk, çocuğa sunulan en güzel ikram da oyundur. Çocuk ve oyun kavramlarını birbirinden ayırmak mümkün değildir. Birinin olduğu yerde diğeri de mutlaka vardır. Çocuğun kişiliğinin oluşmasında en önemli etkenin oyun olduğu konunun uzmanlarınca belirtilmiştir.

Çocuklar, arkadaşları ile oyun oynamaya başladığı zaman, toplumsal ilişkileri öğrenmeye başlamakta; oyunlarda yüklendiği rolün üstesinden gelebilme düşüncesi çocuktaki sorumluluk duygusunu artırmaktadır. Oyun oynayan çocuk, toplumsal kurallara uymayı, bu kurallara uymayanların toplum tarafından dışlanacağını öğrenmektedir.

Teknolojik gelişmeler, çocuklarımızın oyun oynama zevkini de değiştirdi. Artık sokaklarda, körebe, seksek, saklambaç gibi toplu oyunlar oynanmıyor; bunların yerine sanal ortamlardaki oyunlar tercih ediliyor. Bu da çocuklarımızın sosyalleşmesinin önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkıyor.

Bu düşünceden hareketle hazırlanan bu kitapta hem Çorum yöresinde eskiden oynanan ve unutulmaya yüz tutmuş çocuk oyunlarından hem de kültürümüzün en önemli unsurlarından bir demet sunularak bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması sağlanmıştır.

Kitabın ilimize ve kültürümüze hayırlı olmasını diliyor; derleme çalışmasını yapan Araştırmacı Yazar Abdulkadir OZULU başta olmak üzere emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

Sabri BAŞKÖY
Çorum Valisi

ÖNSÖZ

Çocukluk yılları içinde oyun, bütün hayatı kaplayacak ölçüde önemli ve vazgeçilmez bir doyum kaynağıdır.

Yıllar içinde oyunlar değişir. Çocuğun hayatı sevmesi, yaşamdan zevk alması hatta sosyalleşmesi hep oyunla olur. Çocukların fiziki ve ruhsal gelişimlerinde oyunun rolü bütün eğitimcilerce kabul edilmiş, önerilmiş bir gerçektir.

Bir öğretmenim, ‘çocuk eşittir oyun’ diye tanımladı bir gün. O günden sonra çocukların oyunla büyüdüklerini, oyunla gelişimlerini tamamladıklarını ben de gördüm.

Çocukluk yıllarını düşünenlerden oynadığı oyunların tadını duyumsadıklarını söyleyeceklerin sayısı ne kadar çoktur.

Çorum ve çevresinde oynanan çocuk oyunlarını derleyip bir araya getirmek düşüncesiyle hatırladığım oyunlarımızı yazmaya ve daha önce yazılmış olanları bir araya getirmeye çalıştım. Çocuk oyunları ile kalmayıp Çorum folkloru içinde yer alan diğer eğlencelerimizden örneklerle derleme çalışmalarımı zenginleştirmek istedim. Kitaplaştırmadan önce bir kısmını Çorum Hâkimiyet Gazetesi’nde yayınladım.

Gazete okuyucularımızdan pek çoğu, Çorum folklorundan verdiğim örneklerin bir kitapta toplanmasını istiyorlardı. Çorum’la ilgili yayınlar içerisinde şimdiye kadar Çorum folklorundan bir demet denilebilecek nitelikte başlı başına bir kitabın bulunmayışının eksikliğini duymamak mümkün değildi. Bu kitabın baskısı geciktikçe bu konuda yeni yayınlar oldu. Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin folklor derlemeleri yayımlandı.

Günümüzde; kentleşme, teknolojik gelişmeler ve iletişimin baş döndürücü bir hızla toplumlara kuşatması; oyunları, oyuncakları ve oyun ortamlarını büyük ölçüde değiştirmektedir. Geçmişte oynanan oyunların çoğu unutulmuştur. Bu kitapta, bugün bilinmeyen oyunlarla karşılaşacak okuyucularımızın, dünle bugün arasındaki gelişme ve değişimi, sayfalar arasında bir ölçüde de olsa görme, tanıma olanağı bulacaklarını umuyorum.

Dünyamızda değişmeyen iki şey varsa; çocuk denen varlığın ve çocukluk denen sürecin her yerde, her zaman oyunlarla beslenmesi ile insanların eğlence ihtiyacının yaşamın her bir döneminde varlığını sürdürmesidir.

Ne kadar yetişkin olarak kendimizi tanımlasak da içimizde çocuk kalan yanlarımızı kabullendiğimiz ölçüde de mutluluğumuzun artacağına inanıyorum.

Kentimize ve kültürümüze derleme ağırlıklı da olsa böyle bir çalışmayı kazandırmış olmanın ve her yaş ve meslekten olanlar için zevkle okunabilecek (ve yerel kültür tarihimiz için kaynak olmasını gözeterek) bir şeyler derleyip üretmenin sevincini duyuyorum.

Bu kitabın hazırlanmasında bana maddi-manevi destekleriyle güç katan eşim ve çocuklarımla, baskısı için katkıda bulunanlara teşekkür ediyorum.

Kitapta adı bulunan artık aramızda olmayanlara rahmet, yaşayanlara sağlık dilekelerimle saygılarımı sunuyorum.

Abdulkadir OZULU
2013-ÇORUM

GÖZ BAĞLAMBAÇ (KÖREBE)

Körebe oyunu; etrafı açık, düz bir meydanda gündüz veya ay ışığında oynanır. Oyuncu sayısı 5-15 kişi olabilir.

Ebe, yüzük tutulmak suretiyle seçilir. Yahut bir oyuncu ortaya çıkar, arkadaşlarının her birine bir dize söz düşecek şekilde şu tekerlemelerden birini söyler.

Bacadan baktım bitten göz,

Biri sarı biri boz,

Bindim bozun boynuna,

İndim Halep yoluna,

Halep yolu cin pazar,

İçinde bir ayı gezer,

Ayı beni korkuttu,

Gulacığını sarkıttı,

Al bunu apart bunu,

Çek bunu çıkart bunu.

veya

Bacadan baktım bitten göz

Biri sarı biri boz

Bindim bozun boynuna

İndim bağlar yoluna

Bağlar yolu cin Pazar

İçinde bir arı gezer

Arı beni korkuttu

İğneciğini sarkıttı

Al bunu apart bunu

Çek bunu çıkart bunu

Bu tekerleme sözlerinin bitiminde kendisine söz kalmamış olan onbirinci çocuk, oyuna ebe olarak başlar. Ebenin gözü bir mendille, etrafını göremeyecek şekilde bağlanır. Oyunculardan biri (temsilci) ebenin yanına gelip şöyle bir konuşma başlatır:

Temsilci : Ebe, tarlana tavuk geldi.

Ebe : Kişele İyavrum kişele.

Temsilci : Kişeledim gitmiyor.

Ebe : Vur, inciğini kır,

Temsilci : Vurdum kırdım inciğini

Ebe : Pişir etini ye.

Temsilci : Pişirdim yedim etini,

Ebe : Hani bana, hani bana?

Temsilci : “Al şu da sana!” der ve ebe nin sırtına vurur.

Bu sırada ebe ye yakın olan oyuncular da ebe ye vurur ve kaçarlar. Etrafa dağılırlar. Bu dağılışın sınırı önceden belirlenen yere kadardır. Ebe bu sınırlar içinde oyunculardan birini yakalamak için ellerini sağa sola uzatıp çekerek dolaşır. Körebeye yakalanan yeni ebe olur. Baştaki tekerleme tekrarlanarak oyun yeniden başlar. Usanıncaya veya yoruluncaya kadar oyun oynanır.

Oyun sırasında belirlenen sınırların dışına çıkana bütün oyuncular götürür ve derhal ebe yaparlar.

Körebe oyunu ile çocukların, aldıkları oyun zevki yanında, söylenen çeşitli tekerlemelerle dil yetenekleri de gelişir. Bu oyunda çocukların, çevresindeki sesleri değerlendirmeleri ve ayak seslerinin hangi yönden geldiğini algılamada dikkat göstermeleri gerekecektir. Yakalamak veya yakalanmamak için çabukluk ve çemrelik kazanacaklardır.

Doğru sözlülük, hakemlik, tahammüllü olmak gibi çok yönlü fiziki ve ruhsal gelişime olanak veren tutum ve davranışlarla çocukların oyun içinde devamlı karşılaşmaları sonucu oyundan beklenen eğiticilik de sağlanmış olmaktadır.

SİĞNENBİTTİ (SAKLAMBAÇ)

Saklambaç oyunu ülke çapında bilinen bir oyundur. Çorum’da bu oyun ‘Siğnenbitti’² veya ‘Gözyumuç’ adıyla da meşhurdur.

Çocuk oyunlarının hemen hepsinde oyunun bir ebesi olur. Bu oyunda da önce ebe seçimi yapılır. Oyuna katılacak çocuklar üçlü

¹ ‘Kişele’ kovala, uzaklaştır.

² Siğnenbitti: Çorum yerelinde saklambaç.

gruplar halinde bir araya gelir, sağ ellerini birbirlerinin elleri üstüne koyarak; hep birlikte üçe kadar sayarlar. Üç denildikten sonra çabuk bir hareketle ellerini içi veya dışı havaya bakacak şekilde tutarlar. Bu üç elden diğer iki elin duruş şekline benzemeyen elin sahibi ebe olmaktan kurtulur. Benzeşen ellerin sahibi iki çocuk yanına diğer bir çocuk katılır ve üçe kadar yine sayarlar. Bu şekilde en sona kalan iki çocuğun yanına daha önce sayışmış³ ve ebe olmaktan kurtulmuş olan bir çocuk katılır. Diğer iki çocuğun sayışmasına yardımcı olur. Sona kalmış olan iki çocuktan biri ebe kalınca oyuna başlanır.

Eğer gönüllü olarak, “ben ebe olacağım” diyen olursa, hiç sayışma yapılmadan oyuna geçilir.

Oyunun kalesi belirlenir. Bir ağaç, bir direk veya bir duvarın belli bir yeri kale olarak belirlenir. Oyun en az 3 oyuncu ile oynanabilir.

Ebe olan kaleye dönerek oyuncuların aralarında ortak belirledikleri sayıya kadar sesli olarak sayar. Bu sayı en fazla 100 olur. Ebe olan çocuk çok hızlı sayarak oyuncuların çok uzaklara saklanmalarına imkan vermemeye çalışır.

Ebe sayarken diğerleri saklanırlar. Saymayı bitiren ebe yüksek sesle: “Ardım önüm, sağım solum kale söbe!” diye seslenir.

Ebe kalesini koruyarak arkadaşlarını aramaya çıkar. Gördüklerinin adını söyler ve kaleye elini vurarak sobeler. Ebe tarafından görülüp ebeden önce kaleye yetişen söbelenmekten kurtulur. Ebe sağa sola saklananları aramaya kaleden ayrıldıkça saklandıkları yerden koşarak gelenler kaleye ellerini değince “kale maya”⁴ diye bağırırlar.

Bu oyunda ebeyi yanıltıp yanlış isim söyletme için çocuklar kıyafetlerini değiştirirler. Kış günleri ise kırmızı başlık giyen yeşil başlık giyenle başlığını saklandıkları yerde değiştirirler. Böyle kıyafet değişikliği yapanlar ebenin yanıltılması için yüzlerini saklayarak başlarını duvar diplerinden çıkarıp dikkat çekerek ebenin yanlış isimle söbeleme⁵ yapmasını sağlarlar. Böyle bir yanlış söbeleme olursa, saklanan çocuklar: “Çanak çömlek çatladı” diyerek ortaya çıkarak ebenin yanıltıldığını ilan ederler. Bu durumda ebe yeniden sayar ve oyun yeniden başlar.

³ Sayışma: Oyuna başlarken ilk sözler veya hareketler.

⁴ Kalemaya: ‘Kale’ diye belirlenen yere ulaşip el değdirmek.

⁵ Söbeleme: Saklanan oyuncuyu ebenin gördüğünü seslendirmesi, belirtmesi sözü ‘söbe’

Eğer böyle ‘çanak çömlek çatlama’ durumu olmazsa sobelenmiş çocuklar kendi aralarında her biri bir meyve adı olarak ebeye gelirler ve bir meyve seçmesini isterler. Ebe hangi meyveyi seçerse o meyveyi kendine ad seçmiş olan ebe olur.

Oyun gündüz oynandığı gibi sokak aydınlatmasının az çok bulunduğu yerlerde geceleri de oynanabilir.

Gece vakti kendi evlerinin bulunduğu sokakta oynayan çocuklar, ebeyi yanıltmak için ebe sayarken evlerine girerek; kızlar erkek kıyafeti, erkekler entari gibi kız kıyafetleri giyerek dışarı çıkarak hem ebeyi yanıltıp çanak çömlek çatlatırlar, hem de oyuna gülmece katarlar. Gece oynanan oyun esnasında evlerine girip beyaz çarşaflara bürünüp karanlık bir köşede ebeyi korkutanlar da olur.

Gece oynanan bu oyunun oyun bozanları çoğunluk çocuklardan biri değil, “yeter artık ” diyerek çocuklarını evlerine dönmeye çağıran anneler olur. Çocuklar çağırılan arkadaşlarının oyuna devam edebilmesi için hemen aracı olurlar ve “ son bir defa” diyerek aldıkları izinle oyun dakikalarını uzatırlar.

TOP

İlkbahar ve yaz mevsimlerinde ekseriya kırdı veya geniş meydanlarda, bahçesi geniş evlerin avlularında 6 - 7 yaş arasındaki çocuklardan, 15 yaşına gelmiş gençlere kadar kız ve erkeklerin oynadıkları bir oyundur.

Top oyunu ile ilgili bilgiler aktaran Nazmi Tonbuş, 1938 yılında yayınlanan Çorumlu Dergisi’nde anlatıyor.

“...Kırk sene evvel Çorum’da lastik top yoktu. Haffaflar (dikiciler) eşit büyüklükte üçgen biçiminde kesilmiş, değişik renklerde sekiz adet meşin veya sahtiyan (işlenmiş deri) parçasını birleştirerek tek el ile tutulabilecek büyüklükte top yaparlardı. Son parçanın dikişinden önce içine kumaş kırpıntıları veya hızar talaşı sıkıca doldurulurdu. İçi bez kumaş parçalarıyla doldurulmuş toplar biraz daha esnek ve yumuşak olduğu için, içi talaş dolu olan toplardan daha makbul sayılırdı.”

Bu topların parlak sim ipekler ile dikilmiş, kuş gözü berkitilmiş, süslü cinsleri de bulunur, fiyatları büyüklüklerine göre altın para ile 5-20 para arasında değişirdi...”⁶

⁶ Çorumlu Dergisi sf.150

Günümüzden 100 yıl öncesine dair verilen bu bilgilerden, o yıllarda haffaf diye adlandırılan dikici esnafının sadece ayakkabı üretmediğini çocuklar için eğlence ve oyun aracı toplar da ürettiklerini öğreniyoruz.

1950 yılında dahi dikiciler çarşısından 10 kuruş vererek böyle bir meşin top almak mümkün oluyordu.

Meşin toplar da patlardı. Şöyle ki, atıla tutula yıpranan dikiş iplikleri bir yerinden kırılır, topun içindeki talaş veya çaputlar dökülmeye başlardı. İster çaput dolu olsun, isterse talaş bir defa ilk dikiş iplikleri yıpranıp kırılınca bir daha dikiş tutmaz hale gelirdi.

Geçmişte kalan bu meşin toplarla oynanan; Çelmeli top, Elamsema, Emenli, Bindığım eşek adlı dört çeşit top oyunu vardı.

ÇELMELİ TOP

Oyuncu sayısı, 6'dan 20'ye kadar olabilir. Oyuncular bir araya gelerek oyunun kaç sayıda biteceğini oyuncu sayısını dikkate alarak kararlaştırırlar. İçlerinde yaşça diğerlerinden daha büyük ve oyunda mahareti bilinen iki kişi ortaya çıkar. Böyle çocuklara başçıl⁷ adı verilir. Şu konuşma ile eşleşirler.

Aldım yeri

Aldım göğü

Bana bir eş

Al beğendiğini

Bu konuşma sonunda başçılar birer kişi seçe seçe iki takım oluşur.

İşaretlenen bir çizgi üzerine hedef teşkil edecek büyüklükte tahta veya iri bir taş konulur.

Gruplar arasındaki mesafe, oyuncuların atış kabiliyetlerine ve yaş durumlarına göre değişir.

Kale tarafına geçen grup daha üstün konumda olacağı için, karşı tarafa 5-10 sayı avans verir. Eğer karşı taraf bu avansa razı olmazsa yer seçimi için kura çekimi yapılır.

Oyun ; kale tarafındaki oyunculardan biri (çelmeci) topu eline alır, başı hizasını geçecek kadar topu yukarı atar. Aşağı inen topu elinin

⁷ Başçıl: Lider, kaptan, sözcü olan

ayası ile vurarak kaleden uzaklaştırır. Kale (hedef yeri) çevresine dağılmış bir vaziyette bekleyen oyuncular çelinen bu topu yakalamaya çalışırlar. Karşı taraf oyuncuları topun gelebileceği yerlerde olmaya çalışırlar. Bunlardan biri çelinen topu yakalarsa kale tarafından topu çelen oyuncu (ölür) oyun dışı kalır. Top havada iken tutulamamışsa, topu yerden ilk alan oyuncu topu kaleye nişanlayarak atar veya yuvarlar. Kaleye (hedefe) isabet ettirirse o oyuncunun takımı bir sayı kazanmış olur.

Çelinen yani kale tarafından oyuna sokulan top, karşı tarafça tutulamamışsa karşıya iade edilir. İadeler havadan yapılmaz yerden yuvarlayarak yapılır. İade esnasında top havada iken tutulursa tutan taraf oyuncularından ölmüş olan bir oyuncu sağalmış kabul edilir. Çelinen top tutulamamış veya hedefe isabet ettirilememiş ise topu çelen taraf sayı kazanmış olur.

Çelmeci (topu çelen) ölünceye kadar çelmeye devam eder. Çelen öldüğü zaman diğer arkadaşı çelmeci olur. Bir takımın oyuncularının tamamının oyun dışı kalmaları veya oyun sayısının yarısına gelindiğinde oyun başında kesişmeye göre ölmüş olan oyuncular sağalır ve oyuna dahil olurlar. Kaledeki oyuncular yapılacak sayıyı tamamlayamaz veya bütün oyuncular oyun dışı kalırsa karşı taraftaki grup sayıyı ve son üç hamleyi başarıyla tamamlarsa galip sayılırlar.

Oyun başında “sonda üç top atışı var” denmişse son sayı tamamlandığında üç defa daha top çelilir. Eğer bu üç toptan birisini karşı taraf tutar veya hedefe isabet ettirirse kazanılan sayı bir değil üç olarak hesaplanır.

Yenilenler galip gelenleri kalelerinden sırtlarına alarak kendi kalelerine kadar taşıma cezasına uğrarlar. Takımlar yer değiştirerek oyunun ikinci bölümü oynanır.

ELAMSEMA⁸

Bu oyunda da çelmeli topun baş tarafında anlatıldığı gibi oyuncular iki guruba ayrılırlar. Karşılıklı iki cephe oluştururlar. Bu oyunda belli bir kale yoktur. Günümüzün “yakantop” oyununda olduğu kadar bir saha içinde oyuncular yer alırlar. Taraflar kendi içlerinden

⁸ Çorum’da yaz günleri yağın yağmurlardan sonra gökyüzünde oluşan “gök kuşağı” için alâim- i semânın galat söylenişi olarak elâmsemâ- alâmsema diye konuşulur. Oyunun adı bu yerel konuşma dilile isimlenmiştir.

birer oyuncuyu elçi seçerler ve karşı takımın içine gönderirler.

Oyuna başlamak için kura çekilir. Oyuna başlayan gruptan biri meşin topu, havada kavis çizdirerek atar. (Topun havada çizdiği bu yaydan dolayı oyunun adı elâmsema / gökkuşağı/ olmuştur.) Top havada iken atış yapan takımın elçisi arkadaşlarının yanına kendi sahalarına ulaşmak için koşar. Karşı taraf oyuncuları topu tutup elçiye vurmaları gerekir. Eğer tutulan topla elçi vurulursa elçi oyun dışı kalır. Vurulan her elçinin yerine yeni bir elçi geçer. Elçisi vurulan taraf top atma hakkını karşıya verir.

Hangi tarafın bütün oyuncuları oyun dışı olursa, oyunu karşı taraf kazanır.

EMENLİ TOP

4-10 oyuncu ile oynanır. Her oyuncu için bir emen (meşin topun sığacağı kadar bir çukurcuk) açılır.

Fazladan bir emen açılır ki, bunun adı da ‘cin emeni’ dir.

Emenler bir çizgi üzerinde belli aralıklarla açılabileceği gibi bir dairenin çember çizgisi üzerinde de açılabilir.

İlk top atışı için kura yöntemi uygulanır. İlk atış çizgisi belirlenir. Bu atış çizgisi emenlerin 4-5 metre uzağında bir yer olur. İlk atış sonucu meşin top kimin emenine girerse emen sahibi atış yapanı sırtına alır. Bu durumda sırtta olana ‘üstte’ taşıyana ise ‘altta’ denilir. Alttaki atış çizgisinden (sırtında arkadaşını taşır durumda iken) topu yuvarlar. Top kimin emenine girmişse bu defa o, alttaki (taşıyıcı) olur. Alttaki atış yapar emenlerden birine topu sokmayı başaramazsa üsttekini taşımaya ve yeni atışlar yapmaya devam eder. Bu atışlar esnasında top eğer cin emeninde kalırsa çocuklar emenleri başından etrafa kaçışarak dağılırlar. Alttaki oyuncu topu alıp dağılmış olan arkadaşlarından birini vurabilirse vurulan oyuncu taşıyıcı olur.

Oyunun süresi oyuncuların yorulmasına veya usanmasına bağlıdır.

BİNDİĞİM EŞEK

Oyuncular 6-8-10 gibi çift sayılarda olur. En az altı kişiyle oynanır. Oyuncular iki gruba ayrılırlar. Kura çekerek eşekler ve süvariler (taşıyıcılar ve biniciler) belirlenir. Taşıyıcılar bir daire yapacak

şekilde toplanırlar ve ellerini dizlerine dayarlar.Biniciler taşıyıcıların omuzlarına oturur. Biniciler meşin topu havadan birbirlerine atarak daireyi tamamlarlar. Top yere düşürülürse bu defa biniciler taşıyıcı olurlar. Topun üç defa daire şeklinde elden ele yere düşürülmeden devri mümkün olunca, taşıyıcılar oyun daire çizgisi üzerinde binicileri bir tur gezdirirler. Oyun usanıncaya kadar devam eder.

HODAK OYUNU⁹

Hodak: Kısa ve yuvarlak bir kemiktir. Büyükbaş hayvanların art ayak aşık kemiğine hodak adı verilir. Oyun, bu kemikle oynandığı için oyunun adı da “hodak” olmuştur.

Tek emenli hodak ve çok emenli hodak olmak üzere iki türlü oynanır.

Her iki çeşit hodak oyunu da 3- 6 çocuğun bir araya gelmesiyle oynanıyor. Üç oyuncudan az olan bir sayıda oyuncu ile oyun aşırı yorgunluk verici olduğu için oynanamıyor. 6 oyuncudan fazla olunca bu defa da oyun kalabalıktan dolayı kargaşa oluyor. Oyunun tadı, heyecanı ve zevki üçten daha çok oyuncu ile oynandığında daha yoğun yaşanıyor.

Çocuklar oyun öncesi ellerine bir metreye yakın uzunlukta dayanaklı birer değnek alırlar. Bu değneklerin fazla uzun veya çok kısa olması durumu oyun için kullanışsız olur. Değnek (oyun sopası) oyuncunun fiziki yapısına uygun boyda seçilmelidir.

Oyuncular önce oyunda kimin güdekçi (ebe) olacağını tespit ederler. Güdekçilik zordur. Bu zorluktan kurtulmak için çok dikkatli ve çoğu zaman tartışmalı geçen bir seçim yapılır. Çocukların elindeki hodak sopaları /değnekleri/ toplanıp deste yapılır. Bunları eline alan bir çocuk başının üstüne kadar kaldırıp arkasına atar. Değneklerin düştüğü yere başını çevirmeden arkaya doğru, yavaş yavaş ayaklarını adeta sürüyerek yürür. Kimin değneğine ayağı dokunur veya basarsa o değneğin sahibi güdekçi olmaktan kurtulur. Yerinden oynatılan veya üzerine basılan değnek, sahibi tarafından yerden alınır. En sona kalan tek değneğin sahibi güdekçi olur.

⁹ Çorumlu Dergisi' nin 44. sayısında 1944 yılında Hodak Oyunu'nu anlatan Lütfü Ünsal, “ 20.yüzyıl başlarına kadar çocukların ve gençlerin en çok oynadıkları oyundu” diyor.

TEK EMENLİ HODAK

Düz ve geniş oyun alanı ortasına bir emen kazılır. Bu emenden bir kaç adım öteye hodak dikilir (konulur).

Oyunculardan güdekçi dışında kalan her hangi biri hodağa vurmaya hazır bekler, diğer oyuncular hodağın gideceği yöne doğru yer tutarlar. Güdekçi dağılan oyuncuların arasında bulunur. Hodak başındaki çocuk hodağa vurunca güdekçinin sopasıyla kendisine vurmasından sakınır. Güdekçi değneğini kime dokundurursa o güdekçi olur. Oyuncular yerinden uzaklaştırılmış olan hodağa sopaları ile vurarak emenden uzaklaştırırlar.

Güdekçi hodağı yakalayıp emene sokmaya çalışır. Diğer oyuncular sopalarıyla hodağı güdekçinin önünden aksi yönde uzaklaştırmaya fırsat ararlar. Bu fırsatı bulduklarında da hodağı emenden uzaklaştırmaya devam ederler. Güdekçi hodağı eliyle tutmayı başarınca; emene doğru yürür. Emene 5—6 adım kala, “tuzlu hodağım” diyerek hodağı emene doğru fırlatır. Hodak durmadan güdekçi dışındakiler hodağa vurabilirler. Tuzlu hodağa dururken vurmak diğer oyunculara yasaktır. Bu arada güdekçi hodağı emene sokmaya çalışır. Güdekçi bu çaba içerisinde iken diğer oyuncular hodağa hareket halinde iken vurabilirler. Hodağın hareketli veya dururken diğer oyuncular tarafından oynanmış olduğu için tartışmalar olur. Hareketsiz duran tuzlu hodağı güdekçiden başkası hareketlendiremez, oyuna sokamaz. Güdekçi hodağı emene doğru oynarken diğer oyuncular güdekçiye daha fazla yaklaşırlar ve hodağını emene girmesini engellemeye çalışırlar. Oyunun bu safhası (hodağın emen yakınlarında bulunduğu anlar) oyuncuların çok dikkatli oldukları anlardır. Zira her an güdekçi kendisine yaklaşmış olanlardan birine sopasıyla dokunabilir. Güdekçi hodağı emene ulaştırmaya muvaffak olunca, başlangıçta olduğu gibi güdekçi seçimine geçilir.

Bu oyun daha çok yaz mevsiminde ve gündüzleri oynanır. Oyun alanının düz ve geniş olması çocukların hareket kabiliyetlerini, görme mesafelerini artırır. Geçmişte kent ve kasabaların kenar semtlerinde de oynanan bu oyun günümüzün kasaba ve şehirlerinde tamamen unutulmuş ve oynanmaz olmuştur.

Dikkat yoğunlaştırma, zekâ kullanımı yanında, el kol ve bacakların işletilmesini gerektiren bu oyun, çocukların fiziksel ve ruhsal yönden gelişmelerine yardımcı olur.

ÇOK EMENLİ HODAK

Her oyuncu kendi için bir emen kazar. Oyuncu emenlerinden başka birde cin emeni kazılır.

Ebe olarak seçilen çocuk hodağı eline alarak cin emenine doğru atar. Bu esnada hodağı atan ebe “yağlı” derse, her oyuncu hodağa vurma hakkına sahiptir. Güdekçi / ebe / olan çocuk, diğer oyuncular hodağa vurup uzaklaştırmaya çalışırlarken, çocuklardan herhangi birinin emenine değneğini sokmaya çalışır. Diğer her bir oyuncu ebenin kendi emenlerini tutmaması için değneklerinin bir ucunu emenlerinin içinde tutarlar. Bu arada ebenin uzaklaşmasını kollayıp hodağa vurmaya hamle yaparlar. Emenini koruyamayıp ebeye kaptıran veya başkasının emenine değneğini sokan oyuncu güdekçi olur.

Bu oyun esnasında hodak yerine arkadaşının ayağına sopa vuranlarda eksik olmaz. Kasıtlı olmayan darbeler hoş görülür, Lakin kasıtlı olan darbelerden sonra tartışmalar olur. Oyuncular kasıtlı kasıtsız aldıkları darbelerden sonra ne kadar canları yansa da ağlamamaya özen gösterirler. Zira oyunda ağlamak bir çeşit zayıflık sayılır. Böyle bir zayıflık erkek çocuklar arasında, ‘oyunda ağlayan eşek’ gibi sözlerle alay ve takılma konusu yapılabilir.

Oyunda her yeni güdekçi, güdekçilikten kurtulana sırtında belirlenen yere kadar taşıma cezasına çarptırılır.

GÖMME ÇELİK OYUNU

Oyun, genellikle ilkbaharda, kırdan hayvan otlatan küçük çobanlar arasında oynanır. Değnek atma yarışı ile ebe seçilir. Kimin değneği en geride ise o ebe olur.

Dört kişi aralıklarla bir karenin köşelerinde yer alırlar. Çocukların buldukları yerlerin adına “emen” denir. Oyuncuların ellerinde bir ucu sivriltilmiş değnek bulunur. Bu değneklere çomak adı verilir.

Ebe, sağlam bir ağaçtan kesilmiş çomaktan çok daha kısa bir ağaç parçası olan çeliği alır. Çelik boyu 20 -30 santimetre arasında olur.

Ebe, çeliği karşısındaki oyuncuya doğru atar. Karşıdaki oyuncu kendisine doğru gelen çeliğe çomağı ile vurup uzaklaştıracaktır. Ebe uzaklaşan çeliği alıp gelmek zorundadır. Ebe yerine gelinceye kadar diğer çocuklar ebenin emenini ellerindeki çomakların sivri uçlarıyla

kazarlar. Ebe yaklaşınca herkes yerine kendi emenine geçer.

Ebenin attığı çeliğe çomağını vuramayan oyuncu ebe olur. Bu defa yeni ebenin emeni kazılır. Yine ebe değişikliği olunca yeni ebenin emeni kazılır. Oyun sonunda her oyuncunun emeninin derinliği ölçülür. Kimin emeni daha fazla derinse o emenin sahibi emenine oturur diğer çocuklar çevrelerindeki taş toprak ne bulurlarsa emende oturanın etrafına kapatmaya başlarlar. Dizlerine kadar gömülünce bırakılır. Ebe çukurdan çıkmaya gayret eder. Çıkamazsa “cezama razıyım” der. Bu söz üzerine diğer arkadaşları hep birlikte gömülü arkadaşlarının çevresindeki taşları toprakları temizleyerek elinden tutup ayağa kaldırırlar.

Kırsalda verilecek cezanın en büyüğü o gün, bütün çobanların koyunlarını cezalının otlatması, ertesi gün azık torbasında pekmezli dürüm getirmesi gibi cezalardır. Cezalı, koyunları otlatırken diğer çocuklar bir arada oturup sohbet ederler.

UZUN URGAN OYUNU

Oyun düz bir alanda oynanır. Oyuna iştirak eden çocuk sayısı 8-20 arası olabilir. Oyunun özelliği, oyunun içinde geçen deyim ve sözlerdedir. Oyunun sözlerini ezbere bilen iki çocuk ‘başçıl’ seçilir

Başçıl olan iki çocuk yan yana durur. Diğer çocuklar birbirinin ellerinden tutarak dizilirler. Başçı çocuklar oyuncuların ve oyunun düzenini temin ederler.

Sağdaki başçıl, soldaki başçıla bağırarak ve karşılıklı olarak şu sözleri söylerler.

Sağdaki- Uzun urgan

Soldaki- Lebbik sultan¹⁰

Sağdaki- Yemişen

Sağdaki- Develer nerede?

Soldaki- Gökyazıda

Sağdaki- Ne yiyo?

Soldaki- Hurma

Sağdaki- Ne sı.ıyo?

¹⁰ Lebbik: ‘Leb-beyk’ (buyurunuz, emir sizindir efendim) manasında Arapça sözcüğün bozuk şekli.

Soldaki- Dügme
Sağdaki- Katran kazanları dolacaktı, doldu mu?
Soldaki- Doldu, taşıyor.
Sağdaki- Yüz beş atlı gelecekti, geldi mi?
Soldaki- Geldi, geçiyor.
Sağdaki- Süt pişti mi?
Soldaki- Pişti.
Sağdaki- Gelinle güveyi kaç kaşık içti?
Soldaki- Üç-beş kaşık
Sağdaki- Neynen neyнен varalım,
Soldaki- Bağınan bahçeynen, kese kese akçaynan,
bir topal deveynen.

Bu söyleşiden sonra, sağdaki başçıl harekete geçer. Bütün çocuklar davul zurna taklitleri yaparak sağa sola doğru yürümeye başlarlar. Soldaki başçılın yanındaki çocuğun kolunun altından bütün çocuklar geçer ve o çocuğun cephesi arka tarafa döneceği gibi elleri de göğsünde çaprazlanmış bir vaziyette kalır.

Oyun bütün çocukların cepheleri aksi yöne dönük oluncaya kadar, sağ ve sol başçılın diyalogu sürer. Sol başçıla en yakın duran çocuk diyalogun bitiminde oyun içinde pasif duruma düştüğü için oyun boyu daha etkin kalmak isteyenler hep sağ başçılın yanında durmak isterler.

Çocukların hepsi aksi cephe aldıktan sonra kollar bırakılır.

Başçıl çocuklar, diğer çocuklardan 20 - 30 adım uzaklaşarak kura çekişirler. Bu kurada biri taş, diğeri kiremit gibi değişik iki sembol isim kararlaştırıp dönerler.

Başçılar diğer çocukların yanlarına dönerler. Başçılar birer birer çocukları çağırarak; taş veya kiremitten hangisini seçtiğini sorarlar. Taş ve kiremit seçimi sonucu iki küme oluşur.

İki başçıl çocuk, kiremitlerden başlayarak birer birer çocukları tutup su sözlerle sallarlar.

Anan seni nerde doğurduuu, doğurdu?
Samanlıkta doğurduuu doğurdu.
Altın beşik altında
Üsküfe yorgan üstünde¹¹

¹¹ Üsküfe: çiçekli yorgan.

*Anan da cennet
Baban da cennet
Sen de cennetlik.*

Kiremitler bitince taş kümesindeki çocukları da başçılar şu sözlerle sallarlar.

Anan seni nerde doğurduuu, doğurdu?

Samanlıkta doğurduuu, doğurdu.

Kızgın beşik altında

Ateş yorgan üstünde

Anan da cehennem, baban da cehennem, sen de cehennemlik.

Bu sallama işi bittikten sonra oyuna son verilir.

NAÇ OYUNU ¹²

Geniş alanlarda çoğu zaman kırlarda oynanan bir oyundur. Oyuncu sayısı 3’ ten aşağı olmamalıdır.

Oyuncuların ellerinde sağlam yapılı birer naç taşı olur. Naç taşlarının değmesinden etkilenmeyecek sağlamlıkta toparlak bir taş veya kemik (hodak) oyun için gerekli malzemelerdir.

Hodak, düzgün bir yere dikilir. Hodağın bulunduğu yerden 2-3 metre uzağa bir çizgi çizilir. Bu çizgiden naç taşını hodağın yakınına düşürecek şekilde atış yapılır. Atış sırası için çizgi çizildikten sonra çocuklardan biri; “ökçülüm”¹³der. İkinci bir çocuk “ortancılım” bir üçüncüsü “enkarleyim”¹⁴ dördüncü oyuncu da “enkarlenin ardyım” diyerek oyun sırası alırlar. Bu sıra alıfta, “ önce ben söyledim, hayır ben seslendim” şeklinde tartışmalar olur ama, tartışanlar diğerlerinin hakemliği ile oyun sıralarını kabullenirler.

Naç oyununda, tuyumdan (ezberden) söylenmesi gereken kalıplaşmış oyun sözleri vardır. Oyuncular bu sözleri bilmek zorundadır.

Bu sözler :

Naç kış,

Kırk üç, kırk dört, kırk beş, kırk altı, kırk yedi, kırk sekiz, kırk dokuz, elli.

Pahası belli,

¹² Bu oyunu emekli öğretmen Mehmet Şener’den derledim.

¹³ **Ökçül:** İlk önce, önce oyun sırası alan.

¹⁴ **Enkarle:** En son oyun sırası olan.

*Ala dana, kara dana
Şükür bizi Yaratan'a
İnnala incik,
Hala değirmenci
Konyala. Aynız buynuz kız,
Bir murt, iki murt, üç murt, dört murt, beş murt, altı murt, yedi
murt, sekiz murt, dokuz murt, on murt, com murt.
Çık git kör murt.
Esesine mesesine,
Tütün koydum Ali Dayı'nın kesesine,
Herru merru çık git körro¹⁵*

Ökçül olan (oyuna ilk başlayan) çocuk, naç taşını hodağa en yakın yere düşürmek için atarken hodağa dokundurmamak için de özen gösterir. Zira kimin naç taşı hodağa değerse değsin bütün naçların yeniden atılması oyunda kuraldır.

Hodağa en yakın yere naç taşını düşüren oyuncu yukarıdaki sözleri söyler ve hodağa vurmadan önce arkadaşlarının her birinin taşına vurarak şunları da söyler.

“ Naç, kıç, kırk üç.” Bundan sonra olanca gücüyle naç taşını hodağa vurarak hodağın çok uzaklara gitmesini sağlar. Hodağa vuruş yaptığı yerden başlayarak hodağın düştüğü yere kadar her adımını bir sayı ile sayar, belli sözleri söyleyerek gider. 44,45,46,47,48,49,50, pahası belli, ala dana, kara dana...” hodağa ulaştığını kabul edersek; arkadaşlarının uzakta kalan naçlarını, ökçülün hodağın yanına bıraktığı naçına değecek şekilde atış yapmalarını bekler. Eğer çocuklardan biri ökçülün naçını vurursa, belli oyun sözlerine daha önce nerede kalmışsa oradan başlayarak ve devamını söyleyerek oyunu sürdürür. Oyunun son sözü ‘körro’ dur. Son söze ulaşan sayı kazanır.

Oyunun kaç sayıda biteceği önceden belirlenmiştir. Kesim yapılmış sayıya ulaşan kenara çekilir. Diğer oyuncular oyuna devam ederler. En sona kalan oyuncuya verilen ceza:

İlk önce oyun sayısını tamamlayan naçını eline alır, sona kalan oyuncu çocuk bacaklarını ayırır, iki ayağı arasına hodak dikilir. Galip çocuk hodağa vurur. Arkasına doğru geri geri kaçır. Hodağı yerine

¹⁵ Herru merru: Ya hep ya hiç, (olmak veya olmamak)
Körro: erkek (sözün tamamı oyun sözü)

getirmek için yenik oyuncu koşar hodağı getirir. Sonra arka arka giden arkadaşına koşar ve tutar. Cezalı arkadaşını yakaladığı yerden sırtına alarak hodağın yanına kadar taşır. İkinci ve üçüncü oyuncuları da aynı şekilde taşıdıktan sonra oyun sona erer. Oyuncular oyun öncesi kesim yapmışlarsa sırtta taşımak yerine sırtta vurarak hodağa kadar gelme cezası uygulanır. Bu durumda sırtta vuruş şekli, hiç bir zaman arkadaşlarını incitecek ve sağlığını bozacak şekilde olmaz. Geri geri giderken dönüp düz koşu yapanlar ceza çekestiremezler.

COŞ OYUNU

Bu oyun 3-6 çocuk arasında geniş alanlarda oynanır. Oyuncuların ellerinde uzunca değnekleri olur ki bunlara coş denir. Coşlar çocukların oyun sopalarıdır. Her çocuk kendi sopasını diğerlerinden ayırır, herkes sopasını tanır.

Oyuna başlamadan önce güdekçi seçimi yapılır. Oyuna katılan çocuklar sopalarını bir arkadaşlarına verirler. Sopaları toplayan çocuk bütün sopaları elinde desteler ve iki eliyle başının üstüne kadar kaldırıp arkasına doğru atar. Sonra arkasına doğru ayaklarını sürüyerek yürür. Kimin sopasına ayağı değerse sopenin sahibi güdekçi olmaktan kurtulur. Bu kurtuluş “kurtuldum, kurtuluverdim” gibi sözlerle sevinç gösterilerine sahne olur. En son yerde kalan değneğin sahibi de güdekçi olur.

Güdekçi coş değneğini oyun alanının en düz yerine sopasının uzunluğu kadar bir çizgi çekerek çizgi üzerine bırakır. Yerdeki sopenin bulunduğu yerden sayılmak üzere 10 adım ileriye yürüyen güdekçi, oraya bir çizgi çizer. Bu çizgi oyunda atış çizgisidir. Bu çizgiye, kale çizgisi de denir. Kale çizgisini aşarak atış yapanlar olursa güdekçi “yandı” diye bağırır, yanlış atış yapan güdekçi olur.

Oyun sırası, oyunu başlatan çocuğun sopalara ayağının değişik sırasına göre olur. Kale çizgisine geçen çocuklar ellerindeki coşları sırayla güdekçinin yerde duran coşuna isabet ettirecek şekilde cirit atar gibi atarlar. Güdekçi atış sonucu yerinden oynayan coşunu belirli çizgi üzerine düzgün bir şekilde yerleştirmek mecburiyetindedir. Güdekçi coşunu düzeltirken atış yapan çocukta koşarak attığı coşunun bulunduğu yere ulaşır, ya coşunu alıp güdekçinin onu yakalamasından kurtulur veya coşunu alıp kaçmaya fırsat kollamak üzere ayağını

çoşuna basarak “COOOŞŞ” diyerek bekler. İkinci bir atış yapılırken veya güdekçinin başka bir yöne dönmesini fırsat bilerek çoşunu alıp uzaklaşır. Oyunculardan çoşuna ulaşmadan güdekçiye yakalanan, yeni güdekçi olarak oyuna başlanır. Güdekçi değişimlerinde oyun sırası bir önceki oyunda olduğu gibi devam eder. Güdekçilikten kurtulmuş olan oyuncu, yeni güdekçi olanın sırasında oynar.

Çoş oyununda bir başka kural da güdekçiye diğer oyuncuların asla dokunmamalarıdır. Güdekçiye dokunan yanar ve güdekçi olur.

Bu oyun değneklerle oynandığı gibi değnek bulunmayan yerde uygun büyüklükte taşlarla da oynanır.

AŞIK OYUNU

Aşık, koyun – keçi cinsinden hayvanlarda bulunan bir kemiktir. Türk topluluklarının buldukları her yerde bu kemikler çocuk ve gençlerin oyun aracı ve oyuncakları olmak üzere çöpe atılmaz ve saklanıp değerlendirilirdi.

20. yüzyıl ortalarına kadar Çorum’da aşık oyunu en çok oynanan çocuk oyunlarından biri olarak bilinmektedir. 1940 yılında yayınlanan Çorumlu Dergisi’nin 19. sayısına aşık oyunu hakkında yazdığı yazıda Nazmi Tonbuş şu bilgileri veriyor.

Aşık oyununun; mesafe tahmini nişancılık kabiliyetini geliştirme, eğilip doğrulma, yürüyüş gibi hareketlerin oyun boyu tekrarlanmasıyla bedeni gelişme sağlayan faydalı yönleri vardır. Kazanmak-kaybetmemek çabası, oyunculara sürekli heyecan verir.

Oyunlarda kazanılıp biriktirilen aşıklar; evlerin bahçelerine gömülen çömlerler içinde bir hazineye sahip olma sevinciyle saklanırdı. Çocuklar arasında böyle bir aşık hazinesi sahibi olmak gurur ve üstünlük vesilesi olurdu” (Çorumlu Dergisi, Sayı. 19)

Aşık çocuklar arasında para ile alınıp satılırdı. Para ile alınarak çok aşık sahibi olmak o kadar önemli sayılmaz oyunlarda kazanılmış olması önemli sayılırdı.

Aşık oyununu iyi oynayanlar aşık sermayesi çekmezlerdi. İyi oyuncu olmayanlar usta oyunculara kârına - zararına ortak olmak üzere aşıklarından verirlerdi. Oyun sonunda kazanılmış olan aşıklar bölüşülürdü. Her semtin usta bir aşık oyuncusu olurdu. Bu ustalar bir araya gelip oynuyorlarken heyecanla oyunu takip eden çok sayıda

seyircileri de olurdu.

Koyundan çıkan aşık kemiğine : Koynak aşık

Keçiden çıkana : Keçik aşık

Sığırdan çıkana : Kemeçe adları verilirdi. Kemeçeler oyun aracı olmaktan çok, aşık kemik koleksiyonları içinde örnek olarak bulundurulurdu.

Saha : Oyuncuların alet olarak kullandıkları büyük davar aşıklarına denir. Oyuncu bu sahasını muhtelif yerlerinden ince burgularla deler ve açtığı ince deliklere kurşun dökerek ağırlık kazandırır. Kurşunlu bir saha ile atışta isabet ettirme şansı daha yüksektir.

Bir aşık kemiği, taşa sürtülerek çıkıntılı yerlerinin düzlenmesiyle “hilbi” adı verilen forma sokulurdu. Hilbi yapılmış aşıklar “salmalı aşık” oyununda eğer oynanmasına karar verilmişse, hilbi ile oynayanın aşığını istediği şekilde durdurması şansı çok yüksek olurdu.

Aşık kemiğinin iç ve çukur tarafına “çik”

Aşık kemiğinin kabarık ve yuvarlaksı tarafına “tök”

Aşık kemiğinin en çok girintili ve çıkıntılı yüzeyine “bal”

Aşık kemiğinin bal yüzeyinin karşısı olan yüzeyine “ bo. veya “cal” adı verilir.

Aşık oyunu çeşitleri

Cızılı (çizili), Hobbişli, Ballı - Callı, Hilbili gibi adlar altında oynanır.

Çizili aşık oyunu dışındaki aşık oyunları çocuk oyunu olma özelliği kaybolmuş daha çok şans oyunlarına, bir tür kumara dönüştürülmüş oyunlardır.

Cızılı aşık oyunu

Oyuncu sayısı, iki ila altı arasında değişebilir. Oyun için en az 10 metre karelik düz bir alan olmalıdır. Bu sahaya 1-2 metre çapında bir daire çizilir. Bu daireye cızı denir.

Oyuncu sayısına göre herkes eşit sayıda aşıkla oyuna iştirak eder. Söz gelişi, dört oyuncu varsa, her biri üç aşığını çizilen dairenin çapı üzerine dizer. Yerde dizili olan aşık sayısı 12 olur. Aşıkların dizilişinde bal veya karşı yüzleri aynı yöne getirilir.

Oyuna ilk başlama çocuklar içinden biri (veya oyunu yöneten çocuk) şahadet parmağı ile başparmağı arasına kıstırıldığı “salma sahasını” havada dönecek şekilde; ‘geliver aşığının ...’ diyerek yere atar. Sahasının yerdeki duruş şekline göre başta söylediği sözünü “geliver aşığının balına” diyerek tamamlar. İlk atış yapandan sonra aynı sözlerle atan çocuğun aşığı da bal düşmüşse oyun sırası kazanmış olur, çekilir. Diğer oyuncularda kendi aralarında sıra için salışma yaparlar.

Salışma sırasında bazı oyuncular “geliver...” diye aşıklarını attıktan sonra sağ ellerini göğüslerine vurarak oyunun başlangıç kısmını bir çeşit gösteriye dönüştürürler.

Sıralanma işi bittikten sonra cızıdan üç metre uzaklıkta atış çizgisi çizilir ve sırayla daire ortasında bir hizaya dizilmiş aşıklara ökçül olan atışını yapar. Vurur ve cızı içine dikilmiş aşıklardan isabet alanların kaçını cızının dışına çıkarırsa o aşıklar kendisinin olur. Sahası düştüğü yerde kalır. Diğer oyuncularda ortada kalan aşıklara atış yaparlar. Atış yapıp isabet kaydedemeyen oyuncu kenara çekilir ve bir sonraki atış hakkını bekler. Bütün oyuncular bir defa atış yapınca, ilk oyuncu (ökçül) sahasının olduğu yerden oyunu devam ettirir. Cızıda aşık kalmayınca tekrar dikişilir. Dikişme ortaya her oyuncunun yeni baştan eşit sayıda aşığını koymasındır. Oyun yeni baştan salışma ile başlar.

Kirtek: Herhangi bir atış sonucu oyuncunun sahası cızı içinde dikili aşıklara çok yakın kalmış ve maharete lüzum kalmadan aşıkları toplama fırsatı elde edilmesine denir. Kirtek kalan saha sahibi, oyun sırası kendisine gelince, cızı dibinden atışlarını yaparak bütün aşıkları toplayabilir.

Eneği kalmamak veya eneği tükenmek: Aşıklarını oyunda kaybeden için “Onun eneği kalmadı” denir.

Eneğim enek: Aşık oyunu sonunda cebdeki aşıklar sayılır, eğer oyuna başlarken sahip olunan sayı değişmemişse “eneğim enek” denir.

Utmah: Oyun başında oyunda kazanılan aşıklar oyun sonunda paylaşılmayacaksa herkesin kazandığı veya kaybettiği şekliyle oyun sona erecekse bu oyuna, utmalı denir.

Yeklili: Oyun başında aşıkların hepsi bir çocuğun veya bir ikisinin olup sırf eğlenmek için oynanmışsa bu oyunun adı yeklili’ dir. Yeklili oyun sonunda, herkes ortaya koyduğu aşıklarını geri alır.

Aşık oyununun geçmiş yüzyıllarda çok yaygın olduğunu erişebildiğimiz yazılı kaynaklardan öğreniyoruz. 1940 ve 1950’li yıllarda çocukluk dönemlerini yaşayan her Çorumlu aşık oyununu ya oynamış ya seyretmiştir.

Yaşları şu anda seksen civarında olan Çorumlulardan şunları dinledim. “ Bizim zamanımızda bir genç askere giderken aşık oyununu ancak terk ederdi. Hatta askerden geldikten sonra dahi oynayanlar olurdu.” Bir başkası:

“ Evlenmeden önce aşık küpümü çatı arasına kaldırdım. Çatı arasına küpü bırakıp inerken içimde bir burkulma hissettim. Annem halime bakıp acımış olmalı ki; ‘üzülme çocukların oynar, beş altı yıl sonra’ diyerek beni teselli etmişti.”

Günümüzde oyun kültürümüz, teknolojinin sunduğu yeni oyuncaklarla çok değişirken sosyal hayatımızdaki gelişmeler veya değişmelerde geçmişte oynanan oyunların terk edilmesine, unutulmasına yol açıyor.

Aşık oyununun seyrekleştiği yıllarda Çorum’da taşanek, toprak boyalı bilyeler ve ardından gerçekten cam bilyelerle başparmakla şahadet parmağı arasına sığabilen çelik bilyeler ortaya çıktı.

Aşıklar, çeşitli renklere doğal boyalarla sıcak suya atılıp kaynatılarak boyanırdı. Aşıkların boyanması dezenfekte etmek olarak değerlendirilebilir.

TAŞENEK (DEŞENEK) ÇELİK - CAM ve KİL BİLYELER

Başparmağın taş, cam, çelik ya da kilden bir küreyi hafifçe, ama ustaca bir başka bilyeyi hedefleyerek elden çıkarmasına dayanan bir oyundur. Oyunun adı Çorum’da taşanek, deşenek ve dünyaca kullanılan adı ile bilye olarak bilinip oynanırdı.

Çelik bilyelere ‘tunç’, cam bilyelere ‘cıncık’, kil topraktan yapılmış üstü boyalı toprak bilyelere de ‘deşenek’ adı veriliyordu.

Oyun için bilye ve deşenek sahibi olmak gerekir. Toprak bilyeler kentte belli bir kaç attar dükkânında satılırdı. Önceleri çok nadir bulunan cam bilyeler bollaşınca toprak bilyeler gözden düştü, kullanılmaz aranmaz oldu.

Oyun bilye sermayesi olan çocuklar arasında utmalı ve yeklili olmak üzere iki şekilde oynanır.

Yeklili oyun sırf çocukların oyunla vakit geçirmeleri içindir. Oyun sonunda ortaya konulan bilyeler sahiplerine iade edilir. Utmalı oyunda ustalık gösterenler ve atıcılık yetenekleri üstün olanlar diğerlerinin bilyelerini ütebilirler.

Bilye oyununda özel oyun sözcükleri vardır.

Çör-çöp: Atış yapmadan önce “çör-çöp” diyen oyuncu oyun sahası içerisinde atışına mani teşkil edecek taş toprak parçası varsa eliyle onları temizleyebilir. Atış yapmadan önce diğer çocuklar “ çör-çöp “ demişlerse atış çizgisindeki hiçbir şeyi yerinden alamaz.

Març-murç : Oyun sırası kendisinin olan oyuncu atışını yapmadan “març murç” derse atışını elinin dışını yere koyarak atmamak mecburiyetinde olmaz ve atış yapacağı yeri değiştirmeden diğer elini atış yaptığı elinin altına düz veya yumruk yaparak destek olarak koyabilir. Hatta dizi üzerinden bile atış yapabilir.

Kusmak- kusturmak: Oyun içinde kazanılan deşenek veya bilyeleri geri oyun üçgenine bırakmaktır. Oyun sırası almış olan oyunculardan biri, kendinden önce oynayan oyuncuların oyun üçgeni içinden çıkartmayı başardıkları bilyeleri geri bıraktırmak için oyun sahası içindeki oyuncu tunçlarını (kafalarını) vurursa vurulan kafanın sahibi önceden kazandığı bilyeleri geri bırakır ki, bu durum kaybeden için “kasma” ve atışını isabet ettirmiş olan için “kusturma” dır.

Kafa bilye veya tunç: Oyun boyunca yere dikilen bilyelere ve diğer oyuncuların kafa bilyelerine atış yapılan özel bilyedir. Her oyuncunun bu özel kafa bilyesi farklı büyüklükte ve farklı parlaklıkta olur. Oyuncular kendi kafa bilyelerini bilirler.

Aşık oyununda olduğu gibi oyun sonunda kârı ve zararı olmayan oyundan eneği enek olarak çıkmıştır. Bütün bilyelerini kaybeden “kazınmış” tır. Çok kazanan oyuncu ortayı “kazınmış” tır.

Oyun alanı olarak çıkmaz sokakların iç kısımları seçilirdi. Çıkmazlarda oynayan çocuklar trafikten etkilenmezler rahat rahat, kesintisiz oyunlarını sürdürürler.

Bilye oyunu en az iki kişi ile oynanır.

Çıkmaz sokağın ortasına çizilen kenarları 30 santimetre olan bir

eşkenar üçgen içerisine her oyuncu eşit sayıda bilye bırakır. İki üç metre uzaklıkta çizilen kale çizgisine oyuncular oyun üçgeni hizasından kafa bilyelerini atarlar. Kale çizgisine en yakın kalmış olan bilyenin sahibi ilk oyun hakkına sahip olur. Bütün oyuncular kazandıkları oyun sırasına göre bu defa oyun üçgeni içinde dikili olan deşenek veya bilyelere atış yaparlar.

Kale çizgisinden yapılan atışlar yerden değil havadan üçgen içindeki bilyeleri dışarı çıkartabilmek için kafa bilyeyi elden salma usulüyle yapılır.

Kaleden atışını yapan üçgen içinden bilye dışarı çıkarırsa çıkardığını eline alır. Kafa bilyesi, diğer oyuncuların hepsi salmalarını yapıncaya kadar yuvarlandığı yerde kalır. İlk atış yapan, kafa bilyesini elini yere koyarak bulunduğu yerden en yakındaki kafa bilyelere isabet ettirerek kusturur. Kusacak bilyesi deşeneği olmayanın kafa bilyesini vurarak oyun dışı bırakır. Kusanlar sıraları gelince kale çizgisinden atışla oyuna girerler.

Oyun dışı kalanlar oyun sonuna kadar seyirci olurlar. Ortadaki oyun üçgeni içinde hiç bilye kalmayınca, oyuncular ortaya eşit sayıda bilyeler koyarak oyuna yeniden başlanır.

YILAN

Uzunca ve yer yer kalınlaşan, daralan gövdesi ve genişçe bir başı olan yılan şekli yere çizilir. Yılanın baş kısmına eşit miktarda bilyeler bırakan çocuklar oyun sırası için el salırlar. Kazandıkları sıraya göre yerde çizili ejderin kuyruk kısmından oyuna başlarlar. Oyunun tek kuralı yılanın gövde çizgileri dışına kafa bilyelerin çıkmamasıdır. Yılanın çizgileri dışına her çıkış yeniden kuyruktan başlamayı gerektirir.

Yılanın gövdesi içinde yol alırken her oyuncunun her oyun sırasında üç defa atış hakkı olur. Bu atışlarda yolu üzerinde bulunan diğer oyunculara ait kafa bilyeleri vurarak, kuyruk kısmına dönmelerini sağlayabilir. Yılanın başına varan baş çizgileri içindeki bilyeleri ve zaman zaman da oyuna katılmış olan madeni paralara kafa bilyesiyle yaptığı atışlarla ya kazanır ya da kafa çizgileri dışına çıkan bilyesiyle yeniden kuyruk çizgisinden oyuna girer.

Çizilen yılanın şekli çok kıvrımlı olur ve çizilen yer de düz olmazsa oyun zorlaşır ve uzun sürer.

YATTI KALKTI KABAK OYUNU

Kış gecelerinde eğlenmek için bir araya gelindiğinde, çocuklara hoş vakit geçirtmek maksadıyla araya bir büyüğün de katılmasıyla oynanan bir çocuk oyunudur.

Oda içindeki çocuklar daire şeklinde sıralanırlar. Diz kurup otururlar. Her çocuk bir sebze ismi alır. Alınan isimler oyunu yöneten yaşlı kişi tarafından çocuklara tekrarlatılır. Oyuna geçilir.

Çocuklar öne doğru eğilmiş bir vaziyette dururlar. Yöneten; “Yattı kalktı domates” diye herkesin duyacağı bir sesle söylediğinde, domates adını almış olan çocuk yere daha çok eğilerek ellerini yere vurur ve doğrular. Yöneten, oyuncuların oyun adlarını oturuş sıralarına göre değil karışık olarak söyler. Özellikle de oyundan ilgisini kesmiş olanların isimlerini söylemek için dikkat eder.

Yöneten tarafından adı söylenen çocuk çabuk bir hareketle yere ellerini vurup doğrular. Yöneten aynı ismi tekrarlayabilir. Her yeni isim söylenişinde “yattı kalktı” sözleri tekrarlanır.

İsmi söylenen çocuk, dikkatsizlik eder yönetenin adını söylediği anda yatıp kalkma hareketlerini yapamazsa oyun dışı kalır. Çocuklar oyun içinde kendileri de yatıp kalkarken birbirlerinin adlarını söyleyerek bir sonrakini yatıp kalkmaya çağırabilirler.

Yöneten ilk komutu verip bir çocuğun oyun adını söyleyip oyunu başlatır.

“Yattı kalktı kabak ”der. Oyun adı kabak olan çocuk yatıp kalkarken bir başkasını; “yattı kalktı lahana” diye oyuna çağırır. Lahana da bir başkasını derken oyun sürekli bir dikkat ve hareketlilik içinde sürer gider. Bu arada adı söylenmediği halde yanlışlıkla yatıp kalkma hareketi yapanlar da oyun dışı kalırlar.

Oyun sonunda adını unutanlara veya yanlış yatıp kalkanlara verilen cezalar çektirilir. Bu cezalar çoğunlukla hayvan sesleri taklidi yaptırma şeklinde olur.

Çocukların oyun isteklerine göre yeniden bütün oyuncuların katılımı ile tekrarlanır.

DÜDÜK ÇIKARTMAK

Bahar mevsimi başlangıcında doğanın değişimini belirlemek için bir sözüümüz var. “Ağaçlara su yürüdüğü zaman.”

Ağaçlara su yürüdüğü günlerde eli bıçak tutacak yaştaki çocuklar için eğlenceli bir uğraş da iğde, söğüt ve kavak gibi ağaçların dallarından düdük yapmaktır.

Yakın veya uzak çevrelerde bulunan söğüt veya kavak ağaçlarından bir kaç ince dal koparılır. Eldeki çubuklar üzerindeki yaprak açacak gözlerden daha açılmamış olanların arası, bir parmak boyu veya daha uzunca bölümleri bıçakla sadece kabuk derinliğine kadar yuvarlakça çizilir. Düzgün yüzeyli bir taş üzerine konan çubuğun işaretlenen (çizilen kısmı) bıçağın sap kısmı ile sözlü veya sözsüz küçük darbelerle dövülür. Çubuğa vurulan bu darbelerle odunsu kısım kabuk arasındaki sıkılık gevşetilir. Sözlü olarak düdük çıkartmak bu işin biraz daha eğlenceye dönüştürülmesi ve ortama güldürü unsuru katmak içindir.

Çubuğunu döven çocuk, vurduğu darbelere uyum sağlayacak bir ritimle şu sözleri söyler:

“El çık, mel çık

Gel çık gel çık

Dağa taşa su yürüdü

Sana niye yürümedi

El çık mel çık

Gel çık gel çık

Eleğcinin karısı

Keçe çaput koymamış

Hep önüne yamamış

El çık mel çık

Gel çık gel çık”

Bu sözlerle iyice dövülen ince dalın kabuğunun işaretli kısmı yavaşça, odunsu kısmı üzerinde oynatılmaya çalışılır. (Bu işlem yapılırken fazla güç denememek lazımdır.) Kabuğun formu bozulmamalı ve çizili kısım kırılmamalıdır.

Kabuk, odunsu kısım üstünde oynatılınca yavaş yavaş odunsu kısımdan çıkarmak için çekilir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, çubuk üzerindeki göz yerlerinin tamamının içteki odunsu kısımdan

kopmuş olmasını sağlamaktır. Zira yırtık kabuktan ses çıkmaz.

Çıkarılan kabuk borunun bir ucu yarım veya bir santimetre kadar sünnetlenir. Sünnetlemek: Çubuktan ayrılan kabuğun bir ucunun dış örtü kısmını bıçak veya jiletle kazıyıp alttaki beyaz dokusunu çıkartmaktır.

Ağıza alınan sünnetli kısım bir iki defa hafifçe ısırılarak ıslanır. Sonra yavaş yavaş ses çıkartma denemeleri yapılır. İlk çıkan sesler kesik veya kırık seslerdir. Daha sonra düdüğümüz boyuna, kalınlığına göre ses verir.

Düdük çıkartmayı iyi becerenler arkadaşlarına da düdük çıkartıp verirler. En iyi ses veren düdüğünü kimse başkasına vermez, o kendimeliktir.¹⁶

Boru düdük gibi dilli düdük de eli uz olanlarca yapılırdı. Dilli düdük yapımında hem kabuksu kısmın hem de odunsu kısmın bıçak yardımıyla işlenmesi gerekir.

Çıkarılan düdüklerin kısa zamanda ses vermez hale gelmemesi için ıslak kalması gerekir. Gece su içinde, gündüz de ıslak bez arasında saklamak suretiyle düdüğümüzün ömrünü bir iki gün uzatmak mümkün olur.

ÇİĞİT DÜDÜK ve ÇİĞİT OYUNU ¹⁷

Kayısı çekirdeğinden yapılır. Kayısı çekirdeğinin iki tombul yüzleri yumuşak bir taş üzerine sürtülerek düzgünleştirilir. Çekirdek taşa sürtülürken ara ara taşa su serpilir. Sürtülen çekirdeğin incelen kabuğu en dolgun yerinden delinir. Bu delikten iğne ucu ile içteki çekirdek parça parça çekilir. Temiz su ile tekrar yıkanan çekirdek dudakla diş arasına konur. Üflenince öter.

Çekirdekten, ağaç çubuklarından düdük, kağıttan fener veya uçurtma yapmak çocukların el becerilerini geliştirmelerine, sabır gücü kazanmalarına ve kendi oyuncaklarını kendilerinin yapmış olmalarından dolayı özgüven ve yaratıcılık kazanmalarına yol açar.

¹⁶ **Kendimelik:** Çocuklar kendi kullandıkları için ayırdıkları veya kendilerinde kalmasını istedikleri oyuncak veya diğer eşyaların kendisine ait olduğunu 'kendimelik' sözcüğü ile belirtirler ve kendimelik olan bir oyuncak veya eşyanın başkası tarafından istenmesi ayıplanır, istenmez.

¹⁷ **Çiğit:** Çorum ve yöresinde kayısı çekirdeğine çiğit'te denir.

Çiğit oyunu, evlerde tüketilen kayısı çekirdekleri kurutulur. Belirli bir yere bir avuç sığacak kadar emen (çukurluk) açılır. Çoğunluk emen açılan yer duvar dipleri olur. Çocuklar belirli bir mesafeden bu emene belirledikleri sayıda çekirdekleri topluca atarlar. Bu atışta önemli olan çok sayıda çekirdeğin emene düşmesini sağlamaktır. En çok sayıda çekirdeği emene düşürmüş olan oyuncu emen dışında kalmış olan çekirdekleri birer birer parmak ucu darbesiyle üç defa vurarak emene sokar. Üç hakta bir çekirdeği emene sokamayan oyun hakkını diğer oyuncuya bırakır. En son çekirdeği emene sokan oyuncu bütün çekirdeklerin sahibi olur.

ÇÖĞDÜRÜM-ÇÜŞ (TAHTEREVALLI)

Uzunca bir kalas veya yuvarlak bir ağaç gövdesinin tam orta yerinden alt kısmına destek konulur. Terazilenir. Kalasın veya ağacın iki başına eşit ağırlıkta olan çocuklar oturur. Ağırlıklarını öne arkaya vererek çocuklar ağır ağır biri havalanırken diğeri yere doğru iner. Yuvarlak ağaçlarla yapılan (çöğdürüm-çüş'ün) tahterevallilerin destek ağacından veya taşından yuvarlanma ihtimali yüksektir. Çok dikkatli olmak gerekir. Yuvarlak ağaçlarla yapılan tahterevallilerin orta yerinden sağına ve soluna kaymaması için destek konulmalıdır. Bu destek sağlam iki kazık çakılarak yapılabilir.

Büyüklerin kontrolü altında oynanması uygun olur. Çocukların dengede kalmak, denge sağlamak gibi yeteneklerini dikkatlerini geliştiren bu oyunla heyecanlı ve coşkulu dakikalar yaşanır.

Çorum'da tahterevallinin halk ağzında adı çöğdürüm- çüş tür. Bu eğlenceyi her yaştaki çocuklar severek paylaşırlar.

ÇİĞDEM EĞLENCESİ

Çiğdem; baharın müjdecisi olan ve kırlarda ilk önce açan çiçektir. Soğan köklü, ince uzun boru gövdeli, uç kısmında sarı, beyaz, eflatun taç yaprakları hafif kokuludur.

Çiğdem eğlencesinin tarihini M.Ö.2000 -3000 yıllarına kadar götüren araştırmalara rastlamak mümkündür. Özellikle Hititliler ile ilgili çevremizde yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında ele geçen belgelerde çiğdem çiçeğinin bahar şenliği içinde dini tören unsuru olduğuna ait veriler ortaya konuluyor. Biz tarihi seyrinden daha çok

Çorum gelenekleri içinde çiğdem eğlencesinin nasıl yaşandığını anlatacağız.

Şubat, Mart ayları içerisinde bir sokağın akran çocukları, yanlarına bir büyüklerini alarak çiğdemlik olarak bilinen kırsal bölgelere giderek kentte iken hazırlayıp taşıdıkları “kazkış” adı verilen kazıkların çiğdem kök kısmına ulaşacak şekilde toprağa batırarak çiğdemi kök soğanıyla birlikte çıkarırlar. Bu şekilde sökülen çiğdemlerin rüzgârdan ve susuzluktan bozulmaması için avuç içinde taşınabilecek büyüklükteki nemli tarla toprağına kök kısmından bastırırlar. Islak toprak, çiğdemlerin demet yapılmasını ve taşınmasını kolaylaştırır.

Yeteri kadar çiğdem toplayan çocuklar çevredeki en yakın iğde ağacından çiğdemlerini takıp süsleyecekleri taşıyabilecekleri büyüklükte bir dal kesip kente dönerler. İşleri erken bitmiş ise aynı gün çiğdem gezilir. Eğer kırdan fazla vakit kaybedilmişse ertesi gün çiğdem gezmeye çıkılır.

Çiğdem gezmeye çıkmadan önce eldeki iğde dalının her bir dikenine birer ikişer çiğdemler takılarak süslenir. Elde gezdirilecek dal sevimli bir çiğdem ağacına dönmüştür.

Kapı kapı bütün komşular gezilir. Her kapı önünde durulur. Bütün çocuklar hep bir ağızdan çiğdem şarkılarını söylerler.

*Çiğdem çiğdem çiçeği
Alaca bulaca saçağı
Dam üstünde boyunduruk
Dura dura yorulduk
Verenin oğlu olsun
Vermeyenin kara taşalı kedisi ölsün!*

Bu şarkı sesine ev sahibi hemen kapısını açar. Şarkı sözleri bitinceye kadar bekler. Çocuklar kapıyı açana bir iki çiğdem armağan ederler.

Çocukların armağan getirdiği bu taze çiğdemleri eline alan da şu sözlerle çiğdem karşılması yapar.

“Sarı çiğdem, ak çiğdem. Sen beni gördün, ben seni gördüm. Hoş geldin safa geldin!” Bu sözleri söylerken çiğdem çiçekleri gözlere ve yüze sürülür sonra öpülür.

Ev sahibi, çocukların bu bahar müjdesi çiğdemlerine karşılık şu hediyelerden birini veya ikisini verir. Pişirilecek çiğdem pilavı için bulgur, yağ, odun, pekmez, kuşburnu pervedesi,¹⁸ yoğurt. Toplanan odunları taşıyıcılar, hemen çiğdem aşısı pişirmeyi kabul eden komşu teyzenin evine götürürler. Bulgur bir torbaya, yağ bir kaba toplanır. Pekmez, kuşburnu pervedesi, veren evin kabıyla alınır ve derhal aş evine götürülüp boşaltılır, kap ev sahibine iade edilir. Yeteri kadar bulgur toplanınca bulgur taşıyan çocuk da yükünü boşaltır döner. Çiğdem şarkısı söylenerek kapıların dolaşılması devam eder. Gezilecek komşular tamamlanınca aş pişen eve her çocuk kendi evinden bir kaşık alarak gelir.

Aş pişinceye kadar dinlenilir. Yer sofraları kurulur. Büyük geniş kaplar içinde bulgur pilavı servisi başlar. Yoğurttan ayran yapılmıştır. Kuşburnu pervedesinden çalkama şerbet. Pekmez tabaklar içinde sofraya konulmuştur. Çiğdem aşısı ekmezsiz yenir. Zira çocukları ekmezsiz doyuracak kadar çok, aş (bulgur pilavı) pişirilmiştir.

Bütün bir sokağın çocukları çoğu zaman bir odaya ve bir sofraya sığmazlar. İki odada kurulan yer sofralarında bütün çocuklar aynı zaman içinde zevkle güle oynaya, biraz da döke saça çiğdem pilavlarını yerler.

Çocuklar her yerde, her durumda oyun çıkartmayı severler. Sofra da çıkarılan oyun ise, yemeğe kendini kaptırmış olanların ceketlerinin, entarilerinin ceplerine pilav doldurmaktır.

Çiğdem aşısı pişiren ev sahipleri, çocukların yaramazlıklarını hoş görecektir ve çiğdem malzemelerinden arta kalanı mutfağında kullanacak gönüllülükte olurlar.

Çocuklar çiğdem aşlarını pişiren ev sahibine teşekkür ederek ayrılırlar.

Cebinde bulgur pilavı olanlar dışarı çıkınca sıkıştırılır.

“ Ayıp değil mi? Çatlayıncaya kadar yedin, bir de cebine doldurmuşsun!”

Cebine bir şey koymamış olan çocuk kendinden emin, “Kim ben mi?” derken elini cebine atınca kıpkırmızı kesilir. Ne söyleyeceğini

¹⁸ Kuşburnu pervedesi: Kuşburnu kozalarının toplandıktan sonra eriyik haline getirilip dikenleri elekten ve tülbenitten geçirilir. Salça kaynatır gibi pekmez veya şeker katılarak pişirilip koyu marmelat yapılmışına denir. Çorumlular domates salçasına, “domates pervedesi” de derler.

şaşırır. “Ben koymadım! Ben koymadım!” diye çırpınır ama, olan olmuştur bir kere.

Cep yağ olmuştur, arkadaşları arasında küçük düşmüştür. Bu yağlı şakanın acısı, ancak bir daha yenecek çiğdem aşında çıkarılacaktır.

GÜVERCİN TAKLASI

Bu oyun, aynı yaşlarda sekiz çocuğun bir araya gelmesi ile oynanır.

Dört çocuk atlayıcı dört çocuk atlama (takla) kasası olur.

Eşleşilir. Dörder kişilik iki grup olunur. Kura çekilir. Hangi grubun atlayıcılar, hangi grubunun kasa olacağı (yatacağı) belirlenir.

Kasa olup (yatarak) oyuna başlayacak gruptaki çocuklardan ikisi kafaları birbirlerinin omuzlarına gelecek şekilde eğilirler. Yanlardaki arkadaşlarının bacaklarından tutarlar. Diğer iki çocuk sırtları birbirine dönük olarak eğik vaziyet alan arkadaşlarının kafalarını kalçaları arasına alacak şekilde yanlarda çok fazla eğilmeden ayakta dururlar ellerini dizlerine korlar.

Atlayıcılar, bir koşu mesafesi kadar açılırlar. Birer birer koşarak gelirler ve kasa olan çocukların üzerine başları ve sırtları degecek şekilde takla atarak diğer tarafa ayakları üzerine düşerler. Atlama sırasında dengesini koruyamayıp yere düşen veya eli yere değen olursa grubun hepsi cezalanır ve masa olanlar çözümlür, atlayıcılar atlama kasası olurlar, oyun devam eder.

Oyun başında kesim kesilerek, belli bir sayıyı kusursuz atlayışlarla tamamlarlar. Beşinci, onuncu atlayışta ilk atlayan kasadaki çocukların sırtına atlarken bir mendil bırakır. İkinci ve üçüncü çocuklar bu mendili düşürmeden atlayışlarını yapacak ve dördüncü atlayan çocukta atlayışını yaparken mendili alıp yere düşürmeden ve kendisi de düşmeden oyunu tamamlayacaktır. Mendili düşürürlerse gruplar yer değiştirir, oyun devam eder.

Oyunda, sırtından atlanıp ve öteye düşerken sırtından geçilen iki oyuncu çok önemlidir. Diğer yanlardaki iki çocuk, bir anlamda oyunda düşmeleri ve yaralanmaları en aza indirmek için koruyuculardır.

Çocuklara sıçrama, atlarken takla vaziyetine gelme, denge sağlama, çeviklik, dayanıklılık kazandıran bir oyun olan güvercin taklasında atlama kasası olanların aralarını açmalarına asla izin verilmez.

EL EL ÜSTÜNDE KİMİN ELİ VAR

Oda içinde oynanır. En az üç oyuncu gerekir. 5-10 yaş arası çocuklar için uygun bir oyundur.

Ebe olan çocuk, dizleri ve dirsekleri yere gelecek şekilde yatar. Ebenin etrafında daire şeklinde oturan çocuklar, ebenin sırtına birer elleri üst üste gelecek şekilde korlar ve sorarlar:

'El el üstünde kimin eli var?'

Yatan çocuk oyuna katılanlardan birinin adını söyler. Eğer bilmişse adı söylenen ebe olur.

Bilemezse *'bilemedin, gümbür güüp gümbür güp'* diyerek açık elle ebenin sırtına vurulur.

Tekrar eller sırta konur ve aynı soru yöneltilir.

'El el üstünde kimin eli var?'

Oyuna çok sayıda çocuğun katılması ebe olanın tahmin oranını düşürür. Uzun süre ebe olan çocuğu bunaltmamak için belli bir süre sonra tekerlemeyi doğru söylemesi şartıyla ebelikten kurtarılır. Yeni ebe seçilir.

Çorum'da oynanmış ve oynanan anlattığımız bu örneklerden başka; çember, topaç, ipli topaç, kamçılı topaç (ayı çevirme), deve güreşi, sapan yapma, buz kayma, hamambıç yapma, kapı tıklatma, yumurta dövüştürme, el sende, ökkel, köşe kapmaca, salıncak, ipli hızar çekme, kaçak-polis, tıp, istop, kulüp, gazoz (kapağı), evcilik, cambazlık, patlanguç, anahtar patlatma... gibi bireysel ve topluluk halinde oynanan pek çok oyun işmi sayabiliriz.

GENÇLERİN VE YETİŞKİNLERİN OYNADIĞI OYUNLAR

TELLİ TURA

Bu oyun geniş ve açık bir alanda, düğün dernek günlerinde gençler arasında oynanır. Meydanın ortasına bir kazık çakılır. Bu kazığa uzun bir urgan (sicim) ip ortalananak bağlanır. Urganın eşit uzunluktaki uçlarından birer kişi tutar. İpin uçlarını tutanlar sırt sırta verirler ve meydanda dönmeye başlarlar.

Oyuna katılanlar da ikişer ikişer eşleşirler. Oyun başında herkes kiminle eş olduğunu belirler. İp tutanlar meydanı dolaşırken, kemerlerini ellerine almış olan eşler hücum ederek ip tutanlara vurmaya çalışırlar. Onlarda sağa-sola kaçarak kendilerini korurlar. Elleriyle ip tuttukları için kendilerine hücum edenlere ayaklarıyla dokunmak durumunda olan ipçiler ayaklarını, kemerleriyle kendilerine hücum edenlere vurabilirlerse ipçilikten kurtulurlar. Vurulan çift urganın uçlarını tutmaya geçer.

Oyun usanıncaya veya oyuncular yoruluncaya kadar devam eder. Hareketli bir oyundur.

SİNSİN

Sinsin hem bir oyun, hem de seyirlik bir eğlencedir. Özellikle düğün dernek günlerinde oynanır. Oyuna katılanlar kadar seyredenler de hoş vakit geçirirler. Önceden özellikle köylerde düğün gününün başlangıç günü pazar günü olurdu.

Düğünün başladığı damat evinde dua ile bayrak çekilerek, davul dövülerek ilân edilirdi. Oğlan evinde sofraya serilirdi. Bayrak çekildikten sonra kız evine bohça gönderilirdi.

Gelin alma günü olan perşembe gününe kadar damat evi önünde davul zurna hazır olur ve hayırlı uğurlu olsun ziyaretine gelenleri karşılar uğurlar, gece eğlencelerine yeri geldikçe mehter olurdu. Davulcu ve zurnacının görevi, gelin baba evinden alınıp oğlan evine indirildiği günün yatsı ezanıyla sona ererdi.

Sinsin oyunu pazar ve perşembe arasındaki günlerin gecelerinde oynanır.

Gündüz köyün bütün evleri davul zurna eşliğinde bir grup genç tarafından gezilir, akşama sinsin olduğu ilan edilir ve yakılacak ateş için 'sinsin odunu' toplanırdı. Pazartesi, salı, çarşamba günleri

hava kararmadan önce toplanan odunlar akşamdan sonra ateşlenirdi. Mahallenin veya köyün halkından başka yakın çevrede bulunan mahalleliler veya yakın köylerden konuklar da sinsini seyre gelirler.

Yakılan ateş çevresinde düğün kâhyası, geniş bir çember oluşturarak oyun alanını belirler, sinsini başlatır.

Düğün kâhyası oyun boyunca seyircilerin ateşe aynı uzaklıkta kalmalarını kontrol altında tutar, oyunculara hakemlik yapar, böylelikle oyun ve seyirci disiplinini temin eder.

Ateş çevresinde bir genç devamlı turlar atarak bir çeşit ateş hırsız olur. Çember içine hızla dalan oyuncular onu yakalamaya çalışırlar. Ateş hırsızını tutup yakalayan, yakalananın sırtına yumruklar vurarak oyun çemberi dışına atar.

Sinsinde ateş başındakini yakalayan, yakalananın yerine geçer. Ateş başında kalan genç türlü komiklikler yaparak hem seyircileri eğlendirir, hem de diğer oyuncuları sinirlendirmeye çalışır.

Bu arada yakalanmamak için oyuncuların ateş üzerinden bir o yana, bir bu yana atlayışları oyuna hareketlilik ve estetik görünümle heyecan katar.

Oyun bütün oyuncuların oyuna katılmaları ve oyuna doyumla, kimi zaman ateşin sönmesiyle sona erer. Ortaya çıkan davul zurna, halay havası çalar ve ziyaretçiler ve düğüncüler birlikte halay çeker.

Sinsinden sonra meydanda seyirlik oyunlar da sergilenerek eğlence sürdürülür.

Sinsin daha çok genç erkeklerin oyunudur.

FİNCAN (YÜZÜK) OYUNU

Gençler arasında hoş vakit geçirmek maksadıyla oynanan bir oda oyunudur.

Oyun 7 veya 9 fincanla oynanır. Oyuncular iki gruba ayrılır. İlk oyun hakkı için kura çekimi yapılır. Fincanlar ters çevrilir. Bir tepsi içine sıralanan fincanlardan birinin içine yüzük saklama işi gizlilik içinde oda dışında saklanır. Tepsi oyun oynanan odaya getirilir.

Ebe olan grubun sakladığı yüzüğün bulunduğu fincanı bulmak veya boş olanları ayırmak üzere karşı taraf işaret ettikleri fincanları “tek boş” veya “tek yüzük, tek dolu” gibi sözlerle fincanları açtırırlar. İçinde yüzük bulunan fincanın “ tek boş ” diye açtırılması sayı kaybına, eğer

açtırılan fincana önce tek boş denmiş ve boş çıkmışsa bilen tarafa sayı verilir.

Gösterilen fincana “tek yüzük” veya “tek dolu” sözü söylenmiş olur da açıldığında yüzük bulunursa doğrudan ebelik el değiştirir.

Oyun 20 sayıda bitecek diye kesimleşmiş ve 20 sayıya kadar yüzük bulunamamışsa, yirmi sayıyı tamamlayan taraf karşı gruba “çürü” adı da verilen bir hak daha verir. Bu hakkı kullandırmadan önce bütün fincanların tamamı kapatılır. Yüzük gizlilik içinde yine fincanlardan birinin içine saklanır. Çürü hakkı tanınan tarafın iki fincan açtırma hakkı vardır.

Birinci hakkın puan sayısı 50, ikinci hakkın puan sayısı 100 kabul edilir. Elli puanlık hakkın kullanımında yüzük bulunursa karşı tarafın 20 puanı 10’a düşer. 100’lük hakkın kullanıldığında yüzük bulunursa oyun berabere bitmiş kabul edilir. Çürü hakkı kullanıldığında durum değiştirilemezse çürü kullanan taraf oyunu kaybeder. (Fincan oyununda “sayı kazanmayı” farklı uygulayanlar da vardır.)

Oyun ev ortamında oynandığı için kazanan tarafın kaybedenlere çoğu kez verdiği ceza; çay yaptırmak, çerez aldirtmak veya bir ziyafet sözü almak gibi olur.

Daha ağır cezalar da verilebilir. Kaybeden taraf “sıraya dizilebilirler.” Sıraya dizme cezası da başlı başına bir oyun ve eğlencedir.

SIRAYA DİZME

Fincan oyununda eğer oyun başında, “kaybedenler sıraya dizilecek ” diye konuşulmuş ve her iki grupta bunu kabul etmişlerse kaybedenler itirazsız sıraya dizileceklerdir.

Kazanan tarafın başçılı, kaybedenlerin başçılından başlayarak oda içinde yer gösterir. Diğer kaybedenleri de onun yanına yer göstererek birer birer sıraya dizer, oturtur. Kaybedenlerin kazanan tarafa karşı her hangi bir söz söyleme, kendilerini savunma, karşı koyma gibi hiçbir hakları yoktur. Söylenilenlere ve kendilerine yapılanlara şartsız razı olacaklardır.

Kaybedenler diz büküp otururken, yufka ekme yaparken açılmış yufkayı tandırda pişirmek ve kızgın saç üzerine koyup almakta kullanılan adına “sürgeç tahtası” denilen ahşap alet evin haymalığından bulunup getirilmiş olur. Çoğu zaman bu sürgeçlerin ucu yanık karası

olur. Galiplerin başçılı eline aldığı bu tahta sürgeçle dolaşır ve oturanlara hafiften vurarak güya duvar ustasıymış gibi ileri geri çıkmış taşları düzeltip hizaya getirir. Bu arada duruşunu bozarak kıpırdayanı gözetir. Öncekilerden daha hızlı vurarak hizaya getirir. Sürgecin karasını yüzlerine sürter. Duvarcı ustasının şakul tutuşunu taklit ederek:

“Bunların hepsinin gönyesi bozuk, şakulleri perişan, hizaya getirmek için epey uğraşacağız” gibi iğneleyici sözler söyler. Mani yeteneği olan başçılar işi şirleştirecek yergici sözler düzerler. Taşçı ustasının işe mola verip taşları üstünde oturduğu gibi, yeniklerin her birinin omuzlarında galipler oturur.

Ayaktaki başçıl, ceza çeken oyuncular içinde en çok yenik başçılı eziyet çektirir. Koca bir taş imiş de, yontulması gerekiyormuş gibi bir elinde balyoz, bir elinde taşçı kalemi varmış gibi parmağıyla dürtükleyerek diğer eliyle külünkler, itekler, yuvarlar. Yenikler, bütün bu eziyetlere ancak gülerek arada bir de “bize de fırsat düşer” diye baş sallamaktan başka cevap veremezler.

Bu oyunda daha önceleri söylenmiş olan ve oyuncularca bilinen çığşaklar da söylenebilir.

(Bir Çığşak Örneği)
Ocak başının minderi
Yüzükçülerin mundarı
Silkerler dönderi dönderi
Şöyle mi oynarlar kıy kak
Böyle mi oynarlar kıy kak
Gelin baştan başlayalım
Hepisini heşleyelim¹⁹
Tuzlayıp da haşlayalım
O ha yallı ha yallı
Canım şaşkın zavallı
Sen neye geldin buraya
Seni katarlar sıraya
Hele ben girmem araya
O ha yallı ha yallı
Tu bire maskara

¹⁹ **Heşlemek:** Kıymetli olan bir şeyi gereken özenle kullanmamak. Yukarıda ki çığşakta kullanıldığı yerdeki anlamı; yormak, eziyet etmek anlamındadır.

Galip başçıl söylediği çığşakta geçen sözlere uygun hareketler yapar, sesini bir tiyatro sanatçısı gibi kullanır.

*Biner atın arığına
Gider yolun doruğuna
Bak şaşkının sarığına
Şöyle mi oynarlar kıy kak
Böyle mi oynarlar kıy kak
Fenere koydum kandili
Sen dizdirirsin kendini
Bilmen yüzüğün fendini
A ha yallı ha yallı
Canım şaşkın zavallı
Pınarları taş oluklu
Akar sülüklü balıklı
Çingene eşeği kılıklı
Böyle mi oynarlar kıy kak
Şöyle mi oynarlar kıy kak²⁰*

Sıraya dizilenlerin oyun töresine saygıları vardır. Bütün bu sözler sineye çekilir.

Çığşak: Düşünlerde ve eğlence için toplanılan gecelerde oynanan fincan yüzük oyunu sonunda, kazanan tarafın kaybeden tarafa söylediği deyiş ve maniler. (TDK Derleme Sözlüğü)

Çığşak sözcüğünü yaşlı Çorumlular yeri gelince kullanırlar. Çok şen, gamsız bilinen birinin betimlenmesinde; “çığşaklının biri” denilebileceği gibi, azarlanarak uzaklaştırılan biri için de “ çığşaklıca kovuldu” gibi sözler duyulabilir.

Dilimizde, sıraya dizmek, sıraya dizilmek, sıraya dizdirmek gibi söz kalıpları, ayrı ayrı durumları anlattığımız deyimlerimizin de bulunduğunu hatırlatalım.

Çorum’da ‘sıra gezme’ gecelerinde hoş vakit geçirmek amacıyla uygun fırsatlar çıktığında çığşaklama yapılıır.

Kadınlar arasında da kına geceleri ve düşün - dernek gibi toplantılarda, “oyun çıkartma” adı altında değişik cezalar verilerek

²⁰ Kaynak: Çorumlu Dergisi. Sayı:27,28,29’da daha geniş anlatılır ve değişik çığşak örnekleri bulunmaktadır.

yetenekli hanımların çığşaklama yaparak toplantıya katılanlara hoş vakitler geçirttiklerini biliyoruz. Özellikle böyle yetenekli kadın ve kızlar düğünlere, toplantılara neşe katmak için çağırılıyorlar. Çığşaklama yapmak geleneği de artık unutulmuş eğlencelerimiz arasında sayılabilir.

Her ne türlü olursa olsun günümüzde de sözlü eğlence kültürümüz içinde yaratılan ve yaşanan çok değerli seyirlik oyun ve sözlerin bulunduğu inanıyorum. Önemli olan bunları görüp bilen ve yaşayanlarca yazıya aktarılmasıdır. Mümkün olduğunca video çekimlerinin, ses bantlarına kayıtlarının yapılması, folklor derleme çalışmaları yapanlara çok yardımcı olur.

KARDEŞ YATIŞI

Oda içinde gençler arasında oynanan bir oyundur. Ne var ki bu oyun için, bu oyunu daha önce hiç duyup oynamamış bir kişiye ihtiyaç vardır.

Daha önce oyunu oynamış olan biri ile oyunu hiç bilmeyen biri kardeş edilir. Oda içine serilen yer yatağına yatan iki kardeşin üstlerine ince bir yorgan veya kilim örtülür. Kardeşlerin gözleri üzerine kalın bir havlu konulur. Gözleri kapalı yatan iki kardeşten oyunu bilmeyene bir sopa ile vurulur.

Oyunu idare eden “hakem” gözlerinin üstünden havluyu alır ve sorar:

-Söyle bakalım sana kim vurdu?

Oyuncu tahminde bulunup odada olanlardan birinin adını söyler veya “şu ” diye gösterir. Hakem;

“Hayır, o değil, uyuyun!” der ve havluyu yatan kardeşlerin gözlerinin üstüne kapatır. Tekrar tekrar bu durum devam eder. Bu oyunda odada bulunanlardan hiç kimse kardeşe sopa vuran değildir. Dayak yiyen kardeşin yanında yatan, yatağın kenarına sakladığı sopayı ustaca vurur ve derhal yatak kenarına saklar.

Yanında yatan kardeşin kendisinden şüphelenmemesi için kendi üzerine de arada bir yavaşça vurur ve : *“ Vay anam vay !”* diye bağırır. Hakemin, kim vurdu, sorusuna bir başkasının adını söyleyerek bilememiş gibi rol yapar. Yeniden uykuya varırlar ve oyun hep oyunu bilmeyenin dayak yemesiyle devam eder veya kendisine vuranın

yanında yatan olduğunu fark edinceye kadar devam eder.

Oyun bittiğinde oyunun acemi kardeşi de usta bir oyuncu olmuş olur. Oyun öğrenmesi kolay değil.

ÇAMAŞIR YIKAMA OYUNU

Oyunu anlatmadan önce çamaşır yıkama kültürümüz içinde çamaşır taşının nasıl bir yeri olduğunu açıklamak gerekiyor.

Çamaşır makinelerinin daha icat edilmemiş ve icadı sonrasında da hayatımıza girmemiş olduğu yıllarda Anadolu'nun her köşesinde çamaşır yıkanan yerde bir taş olurdu. Kimi yerde sağlam yapılı düzgün yüzlü, kenarlıksız; kimi yerde içinde su tutması için üç tarafı kenarlıklı bir taş içinde çamaşırlar yıkanırdu. Kenarlıklı olan taşlara Çorum'da "gesi taşı" veya "tekne taş" adı verilirdi.

Meydanlık bir yerde veya ev içinde oynanabilen bir oyundur. Oyun için iki kişi ortaya çıkar. Biri çamaşır yıkayan diğeri ise çamaşır taşı olur.

Tekne taşı tek veya çift gözlü olurdu. Çift gözlü çamaşır taşlarında iki kişi iş görebilirdi. Çamaşır taşları avlulu evlerde eğer abone su varsa çeşmeye en yakın yerde bulundurulur, sağlam bir kaide üzerine sabitlenirdi. Çamaşır suları da çeşmenin ayağına verilirdi.)

Oyun: Çamaşır taşı olan çocuk veya genç yere diz üstü çöker. Çamaşır yıkayan çocuk, temsili olarak çamaşırları yerdeki çocuğun sırtına kor, ileri geri çekiştirerek yıkıyormuş gibi hareketler yapar. Bu arada seyircilerden birinin getirdiği çamaşır tokacını eline alır, çamaşır tokaçyormuş gibi küt küt taşa vurur. Tabi böyle dayak yiyen çocuk kalkmak, kurtulmak ister veya "niye vuruyorsun, ne yapıyorsun" diye itiraz eder. Çamaşır yıkayan bu sözlere cevaben:

" Suuus! Nerede görülmüş taşın tokaca söylendiği... " der ve çitilemeye, ovuşturmaya, tokaçlamaya devam eder.

Taş yine konuşur. Canının yandığını anlatmaya çalışır. Aldığı cevap: *" Sus! Taş konuşmaz! "* olur.

Bu arada arka taraftan çamaşır yıkayana yardımcı olan birinin getirdiği bir kova su, çamaşır taşı üzerine dökülür ve oyun sona erer.

DEVE OYUNU

Oyunculardan birincisi ayakta, oyun için temin edilen kara sabanı havada tutar, sabanın toprağı işleyen kısmı yukarıda ve öndedir. Bu kısım devenin baş ve boyun kısmını oluşturur. İkinci ve üçüncü oyuncular yine ayakta ve omuzları üzerinde bir tahta beşik tutarlar. Beşiğı tutanlar, aynı boyda olursa hazırlanan devenin görünümü daha düzgün olur. Beşik kısmı devenin gövde ve sırt kısmını oluşturur. Beşik pöstekilerle veya düz bir kilimle kapatılır. Böylelikle deveyi oluşturan malzeme ve taşıyıcılar gözükmezler. Devenin başına, boynuna ve muhtelif yerlerine irili ufaklı ziller bağlanır. Bir başka oyuncu devenin yularından tutarak önden çeker. Bu oyuncu deveci olmuştur. Dilediğı yerde devesini çöktürür, istediğı yerde kaldırır, gezdirir, yürütür, dolaştırır.

Meydanda seyredenlerden veya kimin kapısı önünde deve çöktürülmüş ise, deveciye bahşış vermesi gelenektir. Bu bahşışın adı 'deveyi yemlemek'tir.

Oyun böyle sürer. Deveci bir ara yere uzanır, uyuma taklidi yapar. Seyirciler deveyi çalmak,kaçırmak isterler. Deveci uyanır, hırsızları kovalar.

Oyun, devecinin devesini çekerek oyun mahallinden uzaklaşması ile son bulur.

Deve oyunu değışik yörelerde daha çok oyuncu ve değışik konuların da işlenmesiyle sergileniyor.

SINIR KAVGASI - SINIR TAŞI OYUNU

Oyun bir meydana sergilenir. Oyuncular; sınır taşı, tarlaları birbirine sınır olan iki komşu ve öküzleri, tanıklık ve bilirkişilik eden bir yaşlı.

Sınır taşı rolünü yapacak olan genç veya çocuğun elleri ayakları bağlanır. Hayali tarlaların içinde bir yere smır taşı olarak konur.

1.Tarla sahibi: Oldu mu komşu kardeş. İşte senin babanla benim babam zamanındaki sınır. Karataş burada. Sen de bil, ben de bileyim. Karşısı karaçalı. Sayalım, kaç adım. (Sayarak yürür.) İşte tam on iki adım. Rahmetli babam da hep derdi: Bizim tarla sınırından karaçalı arası on iki adımdır, diye. Bak Sülük Emmi de geliyor. Gel Sülük Emmi. Sen de şahit ol.

2.Tarla sahibi: Canın sağ olsun komşu, ölünce insanın yattığı yer iki bel ağzı bir yer. İki adım ileride olsa ne olacak, bir adım geride olsa ne çıkar. Benim bir şey söylediğim yok. Senin aklın fikrin karataş, karaçalı. Tamam, Sülük Emmi şahit olsun, kabulüm.

Sülük Emmi: “He ya ! Allah için şahidim. Sınırınız karaçalıya on iki adım.”

Bu konuşmalardan sonra ayrılan komşulardan biri. Sanki öküzleriyle çift sürmeye gidiyormuş gibi önünde iki genci iterek ortaya çıkar. Şöyle söylenir:

“Hiçte canınız çekmiyor emme... Sınır davasını hallettiğim tarlaya gideceğiz ve sürmeye başlayacağız. Öyle yanlama, bunlama istemem. Yorman beni.. Ho ... hooo..!”

(Önde yürüyen gençler ayaklarını uzun uzun sağa sola, yanlara atarak yürürler. Gençlerden biri hep sağa doğru yanlar.)

Çiftçi : “Oh, oh biz ne söylüyook, koca öküzümüz ne yapıyor. Daha tarlaya varmadan yanlamaya başladı.” (Elindeki çubukla yanlayana vurur.)

(Artık doğru giden öküzlerden bu defa diğeri yanlamaya başlar.)

Çiftçi: “Gördün mü ettiğini. Sen öğrettin buna da yanlamayı koca öküz.” (Sopayı yine koca öküze vurur. Diğesine söylenir.)

“Bırak yavrum bunun aklına gitmeyi, sen doğru yoluna git!”

(Tarlaya varılmıştır. Sınır taşı yerindedir.)

Çiftçi: Söyle bakalım koca öküz, şu taş yerinde duruyor mu, durmuyor mu? Yerinden oynamış mı, oynamamış mı? (Öküz rolünde olanlardan biri sabit bakışlarla bakar, cevap vermez. Çiftçi, diğesine sorar aynı soruyu.)

“Oy na ma mış!”

(Bu cevap tarla sahibinin beklediği cevap değildir, bir an şaşırır ve kendini toplar.)

“Hadi sen de, öküz konuşur mu? Ben de adam sandım da soruyom.”²¹

²¹ **Soruyom:** Soruyorum sözcüğünün yerel ağızla kullanımüdür.

(Sınır taşını komşusunun tarlasına doğru yuvarlar. Karaçalıya kadar yürür ve adımlarını sayarak taşa doğru yaklaşır. Sayı on iki olmaz ama olduğu yerde devam eder on iki' ye tamamlar. Gülererek kendi kendine)

“ Nasıl da yerine koymuşum canım tam on iki adım. ” (Çift sürme hareketleri yaparak ileri gider, geri gelir, yorulmuştur. Öküzlerini alır ve tarladan uzaklaşır.)

Meydana diğer tarla sahibi öküzleriyle girer. Önce sınır taşına bakar.)

“Ah komşum olacak rezil. Bak şunun ettiğine. Dün şahitli ispatlı sınır tespit et. Sonra gel, sınırı boz. Dama taşı mı sınır taşı mı bu yahu...”

(Sınır taşını yuvarlar komşusunun tarlasına doğru götürür. Taşı önceki tespit ettikleri yere getirir. Taştan karaçalıya kadar sayar. On iki adım.)

Birinci tarla sahibi yanında Sülük Emmi ile çıkar gelir.

-Ne o komşu kolay gelsin.

(Komşu çift sürmeye devam eder ve soğuk bir yüzle cevap verir)

Hoş geldiniz.

Birinci tarla sahibi : “Amanın Sülük Emmi, şunun ettiğine bak! Sabah yerinde duran taş, öğleyin yer değiştirmiş, amanın nereye gelmiş?”

İkinci tarla sahibi çiftini sürmeye devam eder ve cevap verir.

—Bu taş yürüğen²² komşum. Sabah bizim tarlaya doğru yürümüş, ben de; ‘ Hadi yerine git ‘ dedim, yürüdü yerini buldu.”

Sülük Emmi, (Normal adımlarla sınır taşından karaçalıya doğru yürür ve sayar, on iki adım. Sınır taşı ayağa kalkar, Sülük Emmi ve diğerleri hepsi birden:

“ Sınır taşı yerinde, oynatan utansın!” diye bağırlar, oyun sona erer.

²² **Yürüğen**: Yürüyen. Yürüğen veya yurağan mahalli ağızda, iyi yürüyen anlamındadır.

KALAYCININ KÖRÜĞÜ

Oyuncular: kalaycı, çırak, körük, postacı, müşteriler. Oyun malzemeleri: Bir metre kadar uzunlukta düzgün bir sırick, bir adet maşa, bir tutam pamuk, bir çanak dolusu özlü çamur, bir kirli paçavra. Oyun, oda içinde oynanır.

Körük olan oyuncu; ayakları uzanmış olarak yere oturur. Körüğün sırtına giydirilen yeleşin omuz başlarından çıkacak şekilde sırick yerleştirilir. Çırak körüğün sırtına sokulan sıriğin iki başından tutacak şekilde yer alır. Usta, körüğün ayakları hizasında oturur.

Usta: (Çırağına) Kapları topla, temizle.

(Çırak kalkar, odada bulunanların başlarında kasket, fotr şapka, takke ne varsa toplar. Yerine oturur ve kapları temizliyormuş gibi şapkaların içine döktüğü kumla ovalamaya başlar. Elini kirli paçavraya uzatır ve alır. Elindeki fotr şapkaların üzerinde dolaştırır, fakat paçavrayı şapkaya değdirmez.

Bu arada postacı içeri girer. Odanın içinde dolaşarak kalaycıyı sorar. Kalaycının önünde durur.

Postacı: ‘Telgrafın var.’ (Bir kağıt uzatır)

(Kalaycının okuma yazması yoktur. Elindeki telgraf kağıdını çırağına verir.)

‘Oku bakalım.’

(Çırak okur, kağıdı cebine kor. Yine kapları temizlemeye başlar. Usta çıkışır.)

Usta: “Oku, oku, ne yazıyor?”

Çırak: “ Ustam başın sağ olsun, baban ölmüş.”

Usta: (Sağa sola başını sallar, ellerini kaldırır, sessizce dua okur, ellerini yüzüne sürer.)

Usta: “Sırasını savmış Allah rahmet etsin. Ölenle ölünmez, geç körüğün başına. Çek körüğü !”

(Çırak körük çekmeye başlar, usta kapları kalaylamaya başlar. Usta, maşa ile tuttuğu şapkayı çırağına atarken)

“İyi temizlenmemiş, temizle şunu.”

(Çırak, şapkayı alır çamur dolu çanağın yanına gider ve bir tutam çamur alıp şapkaya sürmeye başlar. Sonra sürdüğü çamurları temizler, şapkayı Usta’ ya uzatır.)

Müşteriler: “Aman usta iyi kalayla, iki günde bakırı çıkmasın.” Çıracak: (Gülerek) “Ustam bilir işini, atar nişadırı alır kalayını.”

Müşteriler kalaya hile karışmasından endişelenirler. Ustann aleyhinde sözler söylerler. Usta söylenenleri dinler.

Usta: “Kızdırmayın beni sizi de kalaylarım.”

Çıracak, ortalığı birbirine düşürmüş olmaktan memnundur, sırtır, tırnak sürter. Körük çekmeye devam eder.

Postacı: (İçeri girer) “ Usta telgrafın var.”

Usta: “Çırağa ver.”

Çıracak : (Telgrafi alır açar, okur ve sanki müjde verir gibi) “Usta anan ölmüş! ”

Usta: (Ağlar) “Son gününde yanında olamadım. Anam, anam..” (diye ağlarken, birden ağıtı türküye çevirir. Türkünün bir dörtlüğünü ezgili olarak nakarat kısmıyla birlikte okur.)

“Evlerinin önü üç ağaç çınar/ Dillerim tutuşur çiğirim yanar/ Eşinden ayrılan böyle mi yanar/ Anam anam hangi derdime yanam/ Anam anam...”

(Türkü biter postacı yine içeri girer.)

Postacı: “ Usta telgrafın var.”

(Usta eliyle çırağını gösterir. Çıracak telgrafi alır.)

Çıracak : (Telgrafi okur, körüğün arkasına saklanır.)

Usta : “Oku oğlum, nasıl olsa Azrail bize musallat oldu. Oku oku kim gitmiş? ”

Çıracak : “ Usta başın sağ olsun, yengem sizlere ömür...”

Usta: “Vay başıma gelenler, dünyam yıkıldı artık bu ellerde durmak bize haram. Kalk gidiyoruz.”

Çıracak : “ Usta körüğü ne yapacağız? ”

Usta: “ Tıka gitsin körüğün ağzını da...”

(Çıracak, çamur çanağından aldığı bir avuç çamuru körüğün ağzına yapıştırır.) Oyun sona erer. ²³

²³ (Kalaycının Körüğü oyununu, emekli vaiz sevgili hocamız Mürsel Şahinbaş İskilip’te oynadığı şekliyle anlattılar. Derleme çalışmamıza gösterdikleri ilgi ve katkılarına teşekkür borçluyum. A. O.)

KÖSE ARAP OYUNU

Bu oyun; “Kış Yarısı Eğlencesi” ve “Davar Yüzü” olarak ta adlandırılıyor. Daha önce anlatılan Deve Oyununda olduğu gibi deve yapılır. Oyunun diğer oyuncuları: Köse, dede, iki genç kız, iki erkek genç. Kızların rolünü daha çok kız kıyafeti giyinmiş erkek oyuncular oynuyor.

Köse rolünü; İri cüsseli eli yüzü siyaha boyanmış, eli sopalı, başı keçe kalpaklı, sırtı cübbeli bir erkek oyuncu oynar. Köse aynı zamanda oyunun iç yönetmeni ve kızların koruyucusudur.

Dede; giyimi ve görünümü ile zayıf bir ihtiyardır. Sakallı, cübbeli veya aba giyimli, eli bastonlu, sırtı kambur iki büklüm olmuş denecek kadar yaşlıdır. Oyunda kızların dedesi rolündedir.

Bu oyun iki amaç için sergileniyor. Birincisi, eğer köyde düğün olacaksa okuyuntu yapılacak kimselere davetçi olunmak üzere oyun düzenleniyor.

İkincisi, eski takvimde Kasım günleri olarak bilinen günlerin 90 ila 100. günleri arasında (Aralık ayı başlarına tesadüf eden günlerde) köyde güzlük işler bitmiş, kış için sürdürülen yoğun çalışma temposundan çıkmış olduğu günlerde, gençleri ve köy halkını eğlendirmek amacıyla oynanır, “davar yüzü eğlencesi” adı veriliyor.

Köyün bütün hanelerinin kapıları vurulur. Deve yürür. Çevresindeki oyuncular türlü doğaçlama latifelerle, çevrelerinde oluşan seyircilerin katılımıyla her evden yağ, bulgur, şeker, un, yakacak toplarlar. Toplanan malzeme bir evde pişirilir. Pişen yemekler birlikte yenir. Yemekten sonra oda içi eğlenceleri başlar ve geç saatlere kadar sürer.

Oyunun değişmeyen bir kaç sahnesi; Dedenin hastalanması, kızların ağıtları, kızları kaçırmaya kalkışanlarla Köse'nin ve kardeş gençlerin kavgalarıdır.

Dede hastalanınca kızlar başında ağlaşırlar. Ağlarken şu sözleri söylerler:

“Dedem dedem, gün görmedik dedem...”

Dedem dedem, ölemedin gittin dedem...”

Dedem dedem, senin yaşıtların gitti de, gelmeli oldu dedem...”

Geçen yıl ölecektin bu yıla kaldın dedem....”

Kızlar ağlarken Deve de, ağlıyormuş gibi hareketler yapar, başını sallar. Dede ölmez iyileşir, ayağa kalkar. Deve, Dede'nin ayağa kalkışına

sevinmiş gibi hareketlerde bulunur, oynar. Bu gösterilerde davul zurna oyunu müzikler.

Oyun bitiminde hep birlikte halaylar çekilir, çiftetelli gibi oyunlar da oynanır. Oyun boyunca *Köse* ön plandadır. Genç erkekler önde, onların arkasından kızlar yürürler. Dede devenin yularını çekerek hepsinin ardından yürür.

GARİP ÖLÜSÜ KALDIRMA

Oyun meydanlarda veya sinsin alanında oynanır. Oyuncular oyundaki rollerine göre; Garip (ölü), Kâhya (oyunu yöneten, nükte yeteneği güçlü olan biri), Hoca (ölüyü yıkayacak ve kaldıracak kişi). Hizmetliler (güçlü kuvvetli taşıyıcı iki kişi). Sucu (bir kova su taşır).

Oyun başlamadan önce Kâhya, seyircilerin içinden daha önce bu oyunu hiç bilmeyen birisini Garip rolüne seçer. Seyircilerden toplayacağı bahşışı Garip rolünü alana vereceğini duyurur. Böylelikle Garip seyircilere tanıtılır.

Garip taşıyıcı iki kişi tarafından bir sergi üzerine yatırılır, meydana getirilir. Garip'in üstündeki elbiseler soyulur. Bir külötla çıplak vaziyette kalan Garip' in başında Hoca salâ vermeye başlar.

Kâhya, Garip'in defni için elindeki bir kapla seyirciler arasında dolaşarak kefen ve hoca parası toplar. Bakır kap içine atılanlar, taş-çakıl parçaları, eski çivi gibi değersiz şeyler yanında madeni paralar da olur.

Ölü meydanda bekletilir. Çıplak halde bulunan Garip'i görenlerin merak ve ilgileri giderek artar.

Kâhya : “Garip ölüsü sıcak su ile yunmaz. Getirin suyu!” diye seslenir.

Hoca cenazenin devir işlerini yapar dualar okur. Bir kova su ile gelen Sucu kovadaki suyu Garip' in üzerine serper. Beklenmeyen bir zamanda soğuk suyla buluşan Garip - ölü - canlanır, ayağa kalkar, eve doğru koşar.

Seyirciler, Kâhya ve Hoca, Garip' in canlanmasından memnun olur ve şükür duası yaparlar.

Kâhya: Köylümüzün gayretiyle, garip ölüsünü böylece kaldırdık, der ve oyun biter.

GIDI GIDI OYUNU

Oyun kış gecelerinde yapılan eğlence ve sohbet toplantıları içinde gerçekleştirilir.

Oyuna odada bulunanların daire şeklinde oturmalarıyla başlanır. Gıdı Gıdı oyununu daha önce oynamamış olanlar tespit edilir. Oyunu bilmeyenler bilenlerin arasına aralıklı oturtulur. Oyunu bilenler odadan daha önce el yıkama, ihtiyaç giderme gibi bahanelerle dışarı çıkarlar. Dışarıda oyunu bilmeyenlere sezdirmeden oyun için gerekli hazırlıklarını yaparlar. Bu hazırlık bir ellerinin içini soba kurumu gibi bir yere sürünce boyayacak bir kara boyayla boyalamaktır. Daima iki elden biri temiz bırakılır. Bunlar odaya döndüklerinde avuç içlerindeki boyayı kimseye göstermemeye dikkat ederler.

Başçıl olan bir kişi: “Arkadaşlar biraz eğlenelim. Size bir oyun çıkaracağım, ben ne hareket yaparsam, herkes yanında oturana benim yaptığım hareketi yapacak.” der.

Başçıl, oyunu başlatır. Başçıl komut hareketleri hep kendi üzerinde yapar. “kaşına kaşına gıdı gıdı” der ve kendi kaşlarını sıvazlar. Odada oyuna katılan herkes yanında oturanın kaşlarına dokunur. Bir iki tur oyunu bilenler gıdı gıdı yaparken hep temiz ellerini kullanırlar.

Başçıl; “alınına, yüzüne gıdı gıdı” diye söyler. Bu defa boyalı avuçlarla alınlara ve yüzlere dokunulur.

Birbirlerinin yüzlerine bakarlar yüzleri karalanmış olanları görürler ve gülerler. Oyunda başçıdan başkası konuşma hakkına sahip değildir. Konuşan cezalandırılır. Bunun için kimse kimseye yüzünün kara olduğunu söyleyemez. Oyunu başçıl devam ettirir. ‘Gıdı gıdı soldakilerin çenesine kulağına, gıdı gıdı, sağdakilerin yanağına’ komutlarıyla oturanların birbirlerine gıdı gıdı yapmalarını sağlar. Bu tutumuyla önceden yüzü, kulağı kara olmayanlarda boyanmış olur.

Önce başlangıçta oyunu bilmeyenlere gülünürken oyunun sonuna doğru herkes karalanmış ve birbirlerine gülmektedir.

KALE EĞLENCELERİ

Çorum Kale mahallesinde doğmuş büyümüş olan Ruziye Döngel²⁴ isimli hanımdan: Çocukluğunda Kale çevresinde yaşadığı çocukluk ve gençlik günlerinden bahsetmesini istedim.

“Kale yokuşundan bir önceki yol, Hacı İsmailoğlu’ nun evi önünden geçen yoldu. Bu yolun iki tarafı yüksek, ortası ise kenarların akıntısı verilmiş bir dere görünümünde idi. Kış gecelerinde gençler, Kale kapısı bitişiğindeki ve yokuş dönemecindeki eski çeşmeden helke helke (kova kova) su çekerler ve yokuş başından aşağı dökerlerdi. Yol boyunca akan su bütün yokuşu bir buz pisti haline çevirinceye kadar su taşıma ve dökme işi devam ederdi. Sabah kalktığımızda Kale yokuşu cam gibi bir buzlu yol olurdu. Gündüz boyunca çocuklar, gençler kimi kundurasıyla kimi tahta takunyalarla kimileri de kızaklarıyla buzda kayarlardı.

Akşam olunca evlerinde işlerini bitiren genç kızlar ve yeni gelinlere sıra gelirdi. Komşulardan birinin evinden çıkardığı tahta merdivenin her bir basamağına iri kuşlar gibi oturan gelinler kızlar, bir iki üç sayıp önde ki hanım kızın bir takoz gibi dirediği ayaklarını toparlaması ve kızakçılara yardımcı olan birinin de arkadan iteklemesiyle koca merdiven hızla yokuştan aşağı kayar giderdi. Yol aldıkça daha da hızlanan merdiven kızak üzerindekielerin yaşmakları açılır, tülbentleri uçuşurdu. Düşeceklerinden korkan kız ve gelinlerin çığlıkları kale yokuşunda yankılanırdı.

Kızların kadınların kızak kaydığını fark eden yaşlı erkekler ve delikanlılar evlerinden dışarı çıkmazlar ve bu tutumlarıyla kız kardeşlerinin, yengelerinin rahat eğlenmelerini temin etmiş olurlardı. Gençlerin bu eğlencesine yaşlı, güngörmüş bir kaç yaşlı nine de hem seyirci olur, hem de gözcülük yaparlardı.

Kalede ramazan akşamları ve geceleri de şenlikli olurdu. Kale mahallesi gençleri, kale kapısı üzerine çıkarlar; ilahiler, kasideler okurlar, “Hey hey” çekerlerdi. Kaleli gençler dışında başka semtlerin gençleri de Kale’ ye gelirler, onlarda gazel kaside ne bilirlerse okurlar, temcit verirlerdi. Kaleli gençler, misafirlerin kimler olduklarını Kale çevresindeki evlerde oturanlara, hey hey çektikten sonra şöyle tanıtırlardı: “Kalemizi şenlendirmeye gelenler Tepecikliler, Uzun

²⁴ Ruziye Döngel, halen hayatta olup Çorum’ da oturmaktadır. 1930 doğumludur.

Sokaklılar, Karakeçililer, Namazgâhlılar” gibi.

Hey hey çekme: Kale kapısı üstündeki gençlerin hep birlikte önce güçlü bir sesle hey diye ve ardından uzunca ikinci bir hey bağıırışıdır.

Kale yakınında oturanlardan başka kimseler bilmezler, şimdi sana anlatacaklarımı.

Kale kapısı üzerindeki kadim kaval top ramazan günleri iftarda ve sahurda üç defa doldurulur ve üç defa ateşlenip atılırdı. Biz Kaleliler ramazandan bir iki gün önce diğer mahallelerdeki evlerin yapmadığı işlerle meşgul olmak zorunda idik. Zira ramazan boyu bu top atışlarında bizim pencerelerimiz kapalı olursa camlarımız patlar. Pencerelerimizin kayıtlarını aralık bırakırdık. Raflarımızdaki dizili olan sahanlarımızı eğer toplamazsak ilk top atılışında hepsi üstümüze düşerlerdi. Bunlarla bitmiyordu hazırlıklar. Benim çocukluğumda ve genç kız olduğum yıllarda Kale Mahallesinde elektriği olan ev, ya bir ya iki idi. Bütün komşular aydınlanma ihtiyaçları için gaz lambaları kullanırdı. Top atılışında eğer gaz lambasının camı üzerinde takılı olursa sestem, sarsıntıdan düşer kırılırdı. Bunun için lamba camları da çıkarılırdı.

Top atılınca Kale Mahallesi sanki şöyle bir silkinir, sonra geri otururdu. Bu durum ramazan boyunca günde üç defa yaşanırdı. İftar topu, sahura kalk topu ve imsak topu.

Lambalar yüksek yerlerde ise yere indirilirdi. Kahve fincanları ve çay bardaklarımızın aralarına kâğıtlar bezler koyarak sarsıntıdan etkilenmemelerini sağlardık.

Topu atışa hazırlarken içine ucu topuzlu, uzun bir sırk okla, terzi kırığı kumaş parçaları doldurulurdu. Bu hazırlık faslında iftar bekleyenler top başına çıkarlar ve hem Çorum’un akşam vaktini, hem de topçunun çalışmasını seyrederler. Vakit tamam olup topçu fitili ateşleyince bütün top başındakiler “ VARDI HAAA! ” diye bağıırırlardı.

‘Vardı ha’ bağıırışlarını biliyorum, dedim. Çocukken yaz mevsimlerine rastlayan ramazanlarda ben de Azap Ahmet sokağında evimizin bahçesindeki dut ağacının uç dallarına kadar çıkar, Kale kapısı üzerindeki kalabalığın karartı şeklinde görebildiğim hareketlerini izlerdim. Vardı haaa! Bağıırışlarımı da iftar vakti bekleyişi sessizliğinde çok iyi duyardım.(0 yıllarda /1950-1955/ Azap Ahmet Sokağından Kale’yi görmeye mani yüksek binalar yoktu.)

Genç kızlar sizler ne yapardınız ramazan gecelerinde diye sorduğum da şu cevabı aldım:

“ Evlerimizin bahçelerinde bir araya gelirdik ve top başında kale kapısı üstünde kalemizi şenlendirenleri dinlerdik. şu güzel okudu, bunun sesi daha güzelmiş gibi sözler eder, maniler söyler bizler de kendi aramızda eğlenir, el işlerimizi örgülerimizi örer, sohbet ederdik.”

Gitti ve bitti artık, yaşlı hanımın çocukluğunun geçtiği Kalesindeki iftar saati ve ramazan geceleri seyirleri.

Osmanlı’dan kalma kaval top kullanılmıyor artık. Belediye’nin kapalı otoparkının terasında iftar vakti ses bombası, havai fişek ateşleniyor.

MANİLERİMİZ

Manilerimiz Türk halk şiirinin en yaygın türüdür. Manilerimizin İslam öncesi sözlü edebiyatımızdaki koşuklara dayanan bir tarihçesi vardır. Maniler anonimdir.

Bundan elli altmış yıl önce çocukluk günlerini yaşayanlar, mahalle komşusu kadınların karşılaştıklarında, birlikte iş görürken; yufka yapımında, bağ bozumunda, küre başlarında pekmez kaynatırken, el taşında bulgur çekerlerken, tekne başlarında çamaşır yıkarlarken ve düğün dernek gün ve gecelerinde eğlenirken birbirlerine mani dizeleriyle seslendiklerini hep duymuşlardır.

Ezberinde çok manisi olanlara ve kendisi mani düzüp söyleyebilen kadın ve kızlara; 'mani kutusu veya mani kuyusu' denildiğine tanık olanlar hala yaşıyor. Mani söyleme geleneği sadece kadın ve kızlara mahsus değildir. Erkekler de zevkle mani söylemişlerdir. Dil zenginliği ve az çok şiir söyleme yeteneği olan her insan mani söyleyebilir. Mani söyleme geleneğimizin yaşatılmaması dilimiz ve halk kültürümüz açısından bir kayıptır.

Manilerimizin eğlence unsuru olması kadar önemli olan bir hususta, günlük yaşayışın, duygu ve düşüncelerin sözle fotograflanmasıdır.

Manilerimizden Örnekler²⁵

Ak üzümden ak olmaz
Kara üzüm bağ olmaz
Çorum'da yar sevenin
Yüreğinde yağ olmaz

Armudu dilemedim
N'olduğum bilemedim
Şu Çorum'un içinde
Örneğin bulamadım

Eller fincana kurban
Kollar fincana kurban
Şu Çorum'un içinde
Ben de bir cana kurban

İncecik iğne misin?
Mülayim sürme misin?
Bir acayip kokun var
Çorum'da alma mısın?

Sabah oldu uyan yar
El sözüne uyan yar
Şu Çorum'un içinde
Boynum bükük koyan yar

Ak iğnenin boladı
Dülbendin kim doladı
Şu Çorum'un içinde
Gönlüm seni diledi

Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
Şu Çorum'un kızları
Hem sever hem nazlanır

²⁵ Manilerimizden örnekler Eşref Ertekin'in 'Çorum'da Derlenen Maniler' kitabından alınmıştır.

Fındığı iç eyledim
Sılayı göç eyledim
Şu Çorum'un içinde
Kendimi hiç eyledim

Karadut dalın eğiş
Eğişte yere değiş
Şu Çorum'un içinde
Zararım kime değiş

Şu yazının kazları
Sürmelenir gözleri
Hiç kaydeyi bozmazlar
Şu Çorum'un kızları

Almayı dilemedim
N'olduğum bilemedim
Şu Çorum'un içinde
Saz oldum gülemedim

Bahçelerde al erik
Dallarını eğerik
Bize derler Çorumlu
Biz güzeli severik

Gergefin nakışları
Çıkamam yokuşları
Yarime selam edin
Şu Çorum'un kuşları

Kalenin ardı bostan
Nasılsın arabistan
Şu Çorum'un kızları
Giydikleri hep fistan

Mavilim herk içinde
Bağlı şalvar kışında
Ben birini seviyom
Şu Çorum'un içinde

Şu Çorum'un düzleri
Başsız gezer kızları
Güzele baka baka
Yitirdim ben kızları

Şu derede kirazlar
Niçin meyve vermezler
Şu Çorum'un kızları
Gönül arzular sizi

Leyli gülüm düşte gör
Hayale gör düşte gör
Düşenin dostu olmaz
Hele bir yol düşte gör

Irmak kıyısı kimdir
Çimdir kızları çimdir
Vallahi kan ederim
Yar ile gezen kimdir

Karanfilim dal olmuş
Dalı yere gömülmüş
Vallahi haberim yok
Biri bana vurulmuş

Lale der ki dağ dağa
Çökmüş bir dağ bir dağa
Tövbe olsun sevmeyim
Senden gayri bir daha

Alma attım al gelin
Yanakları bal gelin
Dilerim kocan ölsün
Sen de bana kal gelin

Ben gidiyom bugün yar
Daşlar alda dövün yar
Bensiz senin üstüne
Ne ay doğsun ne gün yar

BİLMECELER

Çocukluğumuzda bilmecedan daha çok “metel” sözünü kullanırdık. Eğlenmek için uzun kış gecelerinde çocuklar, gençler hatta yaşlılar bildikleri bilmeceleri ortaya soruverirlerdi. Sorulan bilmeceyi kimse bilememişse cevabını almak için; İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa gibi bir il bağışlanırdı. Eğlenceye her yaştan insanın katılması eski ve yeni bilmecelerin duyulup öğrenilmesine yol açardı.

Bilmecelerimizde sosyal yaşam, yaşanan ortamdaki eşyalar, çağın teknolojisi, zihinsel temrinlere yol açan zeka sınamaları, anadilin kullanımındaki ustalıklar ve inceliklerin sergilenmesi, dil yeteneğini geliştirme, topluluk içinde söz alıp konuşma, dinleme, kavrama yeteneğinin gelişimi gibi pek çok yönden çocukların gelişimine yardımcı hususlar bulunmaktadır.

Günümüzün çocuklarına, yeni kuşaklara bu dil zenginliği kapısı, yeteri kadar yetişkinler tarafından aralanmıyor diyebiliriz. Çocukların eğitimi için bilmece kültürümüz içindeki dil ve düşünce zenginliği bir yolunu bulup aileler tarafından güncelleştirilerek kullanılmalıdır.

Çorum'da Derlenmiş Bilmecelerden Örnekler

Ol nedir ki, cismi anın karadır
Teni baştanbaşa pare paredir
Ayağından asıyor tanrı onu
Yapışacak üstüne damlar kanı
C: Kara dut.

Pır pır uçar, durmayıp kaçar?
C: Duman
Metel metel metledi
Metel iki katladı
Karıncı kanatlandı
Söğüdü sünetlendi
Geldi bizim kapıya niyetlendi?

C: Bir erkek çocuğun doğumundan evlenme yaşına kadar olan hayatı.

Barekallah hoş yaratmış bir dam üstünde,
Kıyısı sarı varak,

Özü altın tabak?

C: Ayciçeği

Altı kemik üstü kemik, içinde bir kara mekik?

C: Kaplumbağa

Üç yüz altmış leyleğin, elli iki yuvası, iki çıkar cücesi?

C: Günler, haftalar, aylar ve iki bayram.

Bir köpürmüş taş gördüm

Tuzsuz pişmiş aş gördüm

C: Sabun ve hoşaf

Gündüz sarkar, gece kalkar?

C: Kapı zervesi

Gökten indi bir konuk, önüne yalını koyduk, ne konuğun dişi var,
ne yahninin taşı var?

C: Süt çocuğu ve annesinin memesi

Altı derya üstü nar, yılan gibi kuyruğu var, ejder gibi hokurdar?

C: Nargile

İki sırk bir tuluk, üst tarafı şapırdak, daha üstü maşulduk, daha
üstü ışıldak, daha üstü dana buzağı yaylası?

C: İnsanın ayakları, karnı, ağzı, burnu, gözleri, kafası

Altın tas, gümüş tas, birin kaldır, birin bas?

C: Ay ile güneş

Bir tepede toy oturur, biri kalkar biri oturur?

C: İki kefeli terazi

Yeraltında evleri var, eğri büğrü yolları var, içlerinde bayrak çeken
beyleri var?

C: Fareler

Abdest alır namaz kılmaz, cemaatten geri kalmaz?

C: Cenaze / ölü

Yol üstünde mum yanar?

C: Çiğdem çiçeği

Pat dedi, pıt dedi, var şuraya yat dedi?

C: Ottan yapılmış süpürge

Ben giderim o gider, pare pare iz eder?

C: Baston

Yol üstünde kitli sandık?

C: Mezar

İstanbul'da süt pişer, kokusu buraya düşer?

C: Mektup

Osmancık'tan sandık gelir, sandıkçılar öyle sandık yapamaz.
İçlerinde boncuk gelir, boncukçular öyle boncuk dizemez. Arasında
mektup gelir, değme katip yazamaz.

C: Nar, nar taneleri ve iç zarları

Bir oğlum var İsmail, şamar yemeğe pek mail, demirden kulağı
var, deriden gömleği var?

C: Zilli tef

Yol üstüne yoğurt dökülmüş, silerim gitmez, süpürürüm gitmez?

C: Ay ışığı

Hak teala hoş yaratmış beş yemiş

Beşi dahi bir birini görmemiş

İkisine gün dokunur, yaz ve kış

Üçü dahi gün yüzü görmemiş?

**C: Beş vakit namaz. Sabah, akşam, yatsı güneş olmayan
vakitlerde kılınır. Öğle ve ikindi güneş varken kılınır.**

Ol nedir ki; kan kızıl kuzgun siyah

Kahi ip ince olur iştibah

Deve köçeğinden uludur beli

Aklı yoktur sanki divane deli

Kale kapısına sığmazken acep

Sığıdı fındık kabuğuna bitap

Bu muammayı bilirsen ey hüمام

Kız kulesi senin olsun vesselam?

C: Bilmecenin çözümü; kan kızıldır. Kuzgunda siyah.

İp incedir. Deve, yavrusundan büyüktür. Kale duvarıyla birlikte kapısından sığmaz. Fındık içi kabuğuna sığar.

Bir kal'a i muallak içinde oldu derya
Ol kalenin içinde bir balık eylemiş ca
Tutar ağzında balık bir gevheri yegane
Durdukça gevher anda balığı eyler ifna

Yukarıdaki bilmecenin cevabı:
Kandildir kal'a şahım
Yağdır içinde derya
Balık fitil oluptur
İçinde eylemiş ca (ca: Yer, yer tutmak)
Oldu alev ağzında
Ola gevher yegane
Durup yanınca her şeb (şeb: Gece)
Balığı eyler ifna. (ifna: yok etme, tüketme)

Ol nedir ki; dört ayaklı canı yok
Sanasın ki, bir deridir kanı yok
Günde yedi türlü güller bitirir
Güllerin bülbülü nalanı yok
Yüz bin hançer vurur göğsüne
Hançere göğsün gerer noktası yok.
Cevap: Gergef, çevre ve işlenen nakış.

Ağaçta gülsüz nedir?
Hayvanda dilsiz nedir?
Şu cihanın içinde
Ay ile günsüz nedir?
C: İncir, balık ve mezar.

ÇORUMLU’NUN SÖZLERİNDEN ÖRNEKLER

Bir ahbap kırk yılda kazanılır.
Bir dalda kırk ceviz görmeyince taş atmıyor.
Arpa kırk günde hem biter hem yeter.
Baykuş gibi bir öreni kırk yıl bekliyor.
Deliyi düğüne davet etmişler de kırk gün uyumuş.
Değnekle toy vurmuşlar da, bu değnek toy vuruyor diye kırk yıl saklamışlar. Arık at yedi günde, arık it yediğinde meydana gelir. Aç itin havsalası dar olur.
Anan soğan, baban sarımsak, sen nerden oldun gelep şeker.
Çırpılmış ahlata.
Anasının ilki olmaktan dağda tilki olmak yeğdir.
Çalıyı tepesinden sürüyor.
Aş taşı kepçeye baha yetmez.
Deli ineğin mazlum buzağılaması olur.
Katır yatağında yatan at, çiftmeyi boşlamaz
İtin alçağı kayganadan pay umar.
Kurbağanın sesi suyu bulandırmaz.
Çiğ yumurta soyulmaz.
Dil gönlün kepçesidir.
Güttüğü bir koyun, ıslığı dağı taşı tutuyor
Keçinin çıktığı yere oğlak da çıkar
Cim yutmuşlardan korkulur.
Bu gece kuzun taşını güneye, güneyin taşını kuza (kuzeye) aktardım.
Biri buruşmayınca biri kırışmaz.
Boşboğazı ateşe atmışlar; ‘odun yaş’ diye bağırmış.
Cıvıbık illallah, canım azat kefenim helal
Cinstir çeker, pistir kokar.
Bizimkisi parasız tellallık.
Benim ekmeğimde çiğim yok.
Bügelek tutmuş dana gibi tezikme.
Bu yel böyle eserse, bu makas böyle keserse ne saç kalır ne bıyık.
Bu su böyle akarsa bu karık başa varmaz
Burnu yere düşse eğilip almıyor.
Bahşiş atın bahası sorulmaz.

Bey ardından çomak çeken çok olur.
Bakışa göre nakış olur.
Cahilin sofusu şeytanın maskarası..
Bulaşığı yursan iş biter, yıkamazsan dış biter
Dokuz söz bir büyü yerine geçer.
Düşte görsen yorulmayacak iş olur
Deve ile bulgur yeme üstüne kusar.
Dil bir, kulak iki, iki dinle bir söyle.
Delliğine göre yama vurmali.
Dadanmış kudurmuştan beterdir.
Düvenini sürerim, saksına karışmam.
Darlıkta dirlik olmaz.
Çıbık iken çıt, hezen iken küt.
Çiftçi yağmur ister, yolcular kurak.
Düşman düşmana küçük taş atmaz.
Bir günlük çobana kırk gün terbiye gerekir.
Ot kök üstünde biter.
Kızı kız iken değıl, beşik üstünde gör.
Arkadaş uğruna ölmek hiç, uğruna ölecek arkadaş bulmak güç.
Eşek ağdırmayınca taş gurbete gitmez.
Abdal düğünden çocuk oyundan usanmaz.
Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme.
Anamın ekmeğine kuru, ayanına duru demem.
Sakal bıyığa çekiştirilmez.

TÜRKÜLERİMİZDEN ÖRNEKLER

Maniler, atasözlerimiz gibi pek çok türkümüz de anonimdir. İlk defa söyleyenleri belli değildir. Ancak her kültür çevresinin belli özelliklerini taşıyan maniler, sözler ve türküler belirli bölge veya kentler tarafından sahiplenilir. Bu sahiplenme onların anonim olma özelliklerini bozamaz. Bu tutum koruyuculuk ve milli kültüre sahip çıkış olarak değerlendirilir.

Türkülerimizden Örnekler

Şu uzun gecenin gecesi olsam
Sılada bir evin bacası olsam
Dediler ki nazlı yarın pek hasta
Başında okuyan hocası olsam
Anam anam

Evlerinin önu üç ağaç çınar
Dillerim tutuşur ciğerim yanar
Eşinden ayrılan böyle mi yanar
Anam anam hangi derdime yanam
Anam anam

Katıpler oturmuş yazıya bakmaz
İnsan sevdiğini dilden bırakmaz
Hey Allah'tan korkmaz, kuldan utanmaz
Gönül defterinden sildin mi beni
Anam anam

Kırmızı gül olsan daldan almazdım
Beli benzer olsan böyle sevmezdim
Olur olmaz gönlü vermezdim
Aman Allah sen kavuştur o yare
Anam anam

Cevahir taşına kıymet biçilmez
Varıp erbabına danışmayınca
Ezrail gelse de canımı vermem
Sevdiğim yarime kavuşmayınca
Anam anam

Akşam oldu bu gün niye aşmıyor
Deli gönül bildiğinden şaşmıyor
Dordurdum badeyi verdim eline
Yarım bana zehir diye içmiyor
Anam anam

Kırmızı gül olsan al olamazsın
Azrail olsan da can alamazsın
Şu Çorum'u elek elek elesen
Sen de benim gibi yar bulamazsın
Anam anam garip anam
Hangi derdime yanam
Anam anam deli deli
Anam anam²⁶

(1)

Aşka düştüm gençliğimi bilmedim
Şâd olup ta bu âlemde gülmedim
Felek sillesini yedim ölmedim
Benden beter olsun bana gülenler

Eller güler ben ağlarım gülemem
Niçin böyle talihsizim bilemem
Yaratan' dan başka bir şey dilemem
Benden beter olsun bana gülenler

Merhamet et gözden akan yaşıma
Acı kafir acı bu genç yaşıma
Senin için neler geldi başıma
Benden beter olsun bana gülenler

²⁶ 'Anam anam' türkümüzü 24 kıtaya hatta daha fazlasına çıkararak derlemeler yapılmıştır. Türkünün daha uzun şekli için 1967 Çorum il yılına bakınız.

(2)

İrmak kenarında kayık deylem
Yardan ayrılah ayık deylem
Eller sevdüğüne name gönderir
Ben de bir selâma layık deylem

İrmak kenarında yuyaydım yâri
Yumaydım kipriği dökeydim ganı
Seni bana verse Cenabı bari
İstemem kimseyi töbeler olsun

İrmak kenarında bittim böyüdüm
Gözeller içinde galkdım yörüdüm
Gadirim bilene bir top gulüdüm
Gadir bilmeyene düştüm neyleyim²⁷

²⁷ Bu iki türkünün birincisini günümüz diline uyarlayarak ikincisini derlendiği şekliyle aldım.

Bu şiirler Ömer Cansız' dan derlenmiştir.

Sanat evrenseldir. Kültür ise yaşayan topluma özgedir. Fen ve teknik için vatan sorulmaz. Lakin her kültürün bir vatani vardır. Yine o vatanın kültürü, o vatanın hayatına hayat katan unsurları içinde taşıyan sihirli bir bütünleyicisi, tehlikelere karşı koruyan güçlü bir kalkanıdır. Sevinçler onunla büyütülür, acıları onunla hafifletebilir, felaketlere yine onunla göğüs gerebilirsiniz.

Her adet ve geleneğin yabandan gelenlerle doldurulması bir toplumu, sonu nasıl geleceği belli olmayan maceralara sürükleyebilir. Adet ve gelenekleri yabancılaşmış bir toplum, bir başkasına benzemekten daha çok, kendi kendine yabancılaşır.

Geleneklerin, adetlerin yaşanması ve yaşatılması, çağdaş bir toplum olmanın yolunu da kesmez. Bir ölçüde çağdaş dünyaya insanlık örneği olarak bir ışık ve bir çeşitlilik katarak evrensel hayata zenginlik katar. Bütün bir dünyayı tek kültür sahnesi haline getirmek, insanların zevk ve yaratıcılıklarına ket vurmamak olacağına da hesaba almak gerekir.

Anadolu kentlerinin her birinde değişik adlar altında bilinen, fakat özünde aynı amaca yönelik adetler, gelenekler yüzyıllardır denecek kadar uzun zaman boyutunca yaşanmış, yaşatılmış.

Yaran sohbetleri, sıra gezmeleri, erfeler, şenlikler daha nice adlar altında yaşatılan bu adetlerin özünde; birlik, kaynaşma, paylaşma, hayatı güzelleştirme, şeneltme ve şenlenme vardır.

Olumlu ve olumsuz yanlarımızı kendi sözlerimizle dile getirip bize aktaran Halk edebiyatımız içinde önemli bir yer tutan da destanlardır.

Şu Çorum'un Güzelleri

Şu Çorum'un güzelleri
Bağ(ı)rımı ezenleri
Siyah peçe altından
Gözleri süzenleri

Çorumlular hatun olur
Ahdına bütün olur
Şu Çorum'un güzelleri
Sözlerine metin olur

Şu Çorum'un güzelleri
Sözlerine metin olur

Çorumlular hatundur
İmanına bütündür
Siyah peçe altından
Bakan gözler metindir
İlle Çorumlu Çorumlu
Yaşa Çorumlu Çorumlu

Not: Her mısra iki kez tekrar ediliyor.

Bu türkünün iki bend daha devamı vardır. Bu iki bendin sözleri içinde çevre il ve ilçe isimleri geçmekte olup bunların bazı özellikleri vurgulanmıştır. Günümüzde incitici olarak algılanır endişesiyle buraya alınmamıştır.

Vıy vıy
Suya gidiyom suya
Elmayı soya soya
Vıy vıy vıyda vıy vıy
Cahil ömrüm çürüdü
Günleri saya saya
Vıy vıy vıyda vıy vıy

Çıra yaktım yanmadı da
Meyil verdim almadı da
Vıy vıy vıyda vıy vıy
Çok Allah'a yalvardım
Duam kabul olmadı
Vıy vıy vıyda vıy vıy

Not: Her mısra iki kez tekrar ediliyor.

Şakir Efendim

Atımı bağladım nar ağacına
Kollarım ulaşmadı darağacına
Kınalı kekliğim gel yamacıma
Efendim efendim Şakir Efendim
İfadeyi doğru söyle efendim

İskilip yolları dolayım dolayım
Şakir Efendim kurbanın olayım
Aç kapıyı nazlı yârimi göreyim
Efendim efendim Şakir Efendim
Dışın gâvur, için müslüman efendim

İskilip üstünde bir kara bulut
Asılmaya gidiyor bir babayiğit
Anne ben gidiyorum sen beni unut
Efendim efendim Şakir Efendim
İfadeyi doğru söyle efendim

Dillala

Kırda erik ağacı
Etrafında alıcı
Oğluna gönül verdim
Darılma hanım bacı

Dil lala dil lala
Paralar verdim dellala
Dellal gözün kör olsun
Beni verdin ellere

Kırda şeker kamışı
Elvan olmuş güneşi
Öyle sevdim o yâri
Dünyada yoktur eşi

Dil lala dil lala
Paralar verdim dellala
Dellal gözün kör olsun
Beni verdin ellere

Elma dalda biter mi
Gökte yıldız yiter mi
Bana yârdan geç derler
Seven, yârdan geçer mi

Dil lala dil lala
Paralar verdim dellala
Dellal gözün kör olsun
Beni verdin ellere

Hem Okudum

Hem okudum, hemi de yazdım
Yalan dünya senden bezdim... off
Dağlar koyağını gezdim
Yiten yavru bulunur mu... vay

El yazıya, el yazıya
Duman çökmüş çöl yazıya... off
Kurban olam kurban olam
Beşikte yatan kuzuya... vay

El veriyor el veriyor
Orta direk bel veriyor... off
Döndüm baktım sağ yanıma
Mehemmed'im can veriyor... vay

Atalardan aldım öğüt
Dereler diktim söğüt... off
Hep kırılınsın Avşar eli
Mehmet gitti baba yiğit... vay

Fidayda

Dama bulgur sererler
Çıkma boyun görerler
Saçların tel tel olmuş
Sırma diye örerler

Fidayda Fidayda Fidayda
Pek hoşuma gidiyor bu gayda
Beş yüz lira yedirdim bir ayda
Tarla tapan koymadım ne fayda

Gidiyom gidemiyom
Ben yârsiz edemiyom
Yarım cahil ben cahil
Bırakıp gidemiyom

Fidayda beş yüz lira yedirdim bir ayda
Kız seni alır kaçırım bu ayda
Başını da yesin bu sevda
Evden barktan usandım bu ayda

Karanfil olacaksın
Sarıp solacaksın
Ben hakime danıştım
Sen benim olacaksın

Bu gün ayın on dördü
Gız saçını kim ördü
Ördüyse yârim ördü
İspat getir kim gördü

Kaşların mildir yârim
Dilin bülbüldür yârim
Aşna idik yad olduk
Sebebi kimdir yârim

Kaynak: Emekli Muhasebeci Mali Müşavir Salim Koçak.

(Çorum türküleri ve oyun havaları üzerine çok zengin bir koleksiyona sahip olan hemşehrimiz Salim Koçak beyefendiye bu yayına olan katkılarına teşekkürlerimi belirtmeyi bir borç bilirim. A.OZULU)

Madımak Güzellemesi²⁸

Kimi al giymiş kimi kırmızı
Başına toplamış gelini kıızı
Yaprağı yeşildir kökü kırmızı
Yedikçe ballanır güzel madımak

Ocağı yakıp da odun atınca
Dürüm edip iki eli tutunca
Bir de sarımsaklı yoğurt katınca
Dozulmaz lezzetine senin madımak

Madımak yaylanın yolunda biter
Günün dönümünde mevsimi yeter
Gurbette olanın burnunda tüter
Yenildikçe yenilir güzel madımak

²⁸ Bu madımak güzellemesini, Çorum Halk Kütüphanesi Şefliğinden emekli Hakkı Bülhan Ertekin, Gafur Hoca'nın İzzet Arın'dan 1 Mayıs 1990'da derlemiştir. İzzet Arın 1910 doğumludur.

İzzet Arın bu manzumeyi 10 yaşında iken ezberlediğini söylemiştir. (5 Mayıs 1990 Çorum Haber Gazetesi)

DESTANLARIMIZDAN ÖRNEKLER

Mühlüz Destanı

Bir zamanlar bakkal idim hem esnaf
Ahbaplar yanıma gelirdi saf saf
Derlerdi; biz sana söylemek hilaf
Esnaflar içinde emsal kalmadı

Ahbaplar bir gece sıra gezdiler
Ali veli adlarımız yazdılar
Taam geldi yemekleri dizdiler
Keşik bize geldi ehmal kalmadı

Sabahleyin vardım dükkana erken
Eyi oluyordu biz elden yerken
Gaz yağ tuz biber ve kibrit derken
Şeker yağ ile pirinç kalmadı.

Kahve ile çay ve pakette tütün
Kıyma tekerleri gitti büsbütün
Erik ile bamyaya ve zeytin
Fındık limon ve portakal kalmadı

Hazır mal hiç dayanır mı deliye
Sermayeyi yedin gel gir çileye
Borç hesapsızlandı Ali Veli'ye
Hakkın istemedik rical kalmadı

Alcaklı içinde birisi yüncü
Çaycı ve kahveci ile tütüncü
Dülgerle sıvacı ekmekçi uncu
Attar ile bezaz bakkal kalmadı

Kebapçı ve aşçı hem dahi kasap
Nalbantla bıçakçı gördüler hesap
Kirkor'la Mıgırdıç vermişler şarap
Elekçi çingene abdal kalmadı

Alacaklılar hep geldi kapıya
Sen ben diye hep düştüler çabıya
Sarıldılar sırtımdaki abıya
Örtünecek çul ve çuval kalmadı

Başımızda kaldı bir eski sarık
Ayağımızda kaldı sıırımsız çarık
Bağları da sattık hep karık karık
İlice Ayarık Mursal kalmadı

Baltayı da sattık yaktık sapını
Evde komadık tek saman çöpünü
Beş kuruşa verdik turşu küpünü
Çanak çömlek soba mangal kalmadı

Sözüm ona kalmadı bir diyecek
Yarma bulgur yoktur evde yiyecek
Yalın ayak kaldım yoktur giyecek
Çarık çorap eski postal kalmadı

Bilmem bu dünyaya böyle ne oldu
Dert bela birbiri üstüne doldu
Zenginle fakara hepsi bir oldu
Yapışıp tutacak bir dal kalmadı

NAKDİYA halini ettin ifade²⁹
Aman ya Rab kaldım böyle imdada
Sen var iken kime gidem imdada
Halim pek perişan mecal kalmadı.

²⁹ NAKDİYA HAKKINDA Çorum'da doğup yaşadığı, asıl adının Hacı Ömer olduğu, düğünlerde saz çalarak ve kireç sıvacılığı yaparak geçimini sağladığı, 1910-1914 yılları arasında genç yaşta öldüğü, Abdullah Ercan'ın '14 yüzyıldan günümüze Çorum'lu şairler' kitabında belirtiliyor.

Destan-ı Baddal

Dinleyin ağalar, tarif edeyim
Gör başıma gelen, hicran ağlasun
Serencamım bir bir tahrir edeyim
Cûş edip cezbe-i lisan ağlasun

Yok idi alemde ben gibi şahbaz
Devleti milleti kalmaklıktan râz
Ulaştı gaipten şiddet-i emraz
Gurb-i Hak'dan emr-i ferman ağlasun

Baddal Ağa deyi çağrıldı adım
Hazreti Mevlaya doğrudur kalbim
Köroğlu'ndan eşeddir, dest-i zarbım
Tığ-ı Hamza, Şah-ı Merdan ağlasun

Arslan gibi otururdum postumda
Devletin nüfuzu hazır üstümde
Çok düşmanlar gezer idi gastımda
Gürz ü kılıç tığ-ı kalkan ağlasun

Ram idim devletin ümerasına
Haznedâr-ı hakkın şûarâsına
Vardı rahmim seyyah fukarasına
Verdiğim hakkıyçün ihsan ağlasun

Benim evlatlarım yerimi tutsun
Günden güne nam-ı şöhreti artsun
Hak tûl-ı ömürle muammer etsün
Ol âsiyâb gibi devran ağlasun

Sırmalı gabutum geysün üstüne
Arslan gibi otursunlar postuma
Hangi düşman azmederse üstüne
Şah-ı Hindu taht-ı İran ağlasun

Hane-i şerifim üç kat istihkâm
Açıktır kapusu her subh ile şam
Ekleder tainim bay geda avam
Temel direk burc-u mekan ağlasun

Gardaşlar olunuz dalı budağı
Zeyn olsun hanemin gasrı bucağı
Dilerim haşredek yansın ocağı
Hû çekip ateş-i suzan ağlasun

Evvel celbi olanlar asitanıma
Sû-i gast etmesün hanümanıma
Saki Ömer oğlum deveranıma
Kahve güğüm cezve filcan ağlasun

Şu fani dünyada safa sürmedim
Hiç vefa vermedi murad almadım
Melul mahzun kaldı âlâ çubuğum
Lehor kese şurbi duhan ağlasun

Büyük biraderim Mustafa Ağa
Kol kanat olunuz sol ile sağa
Hoyrat el urmasun bahçeye bağa
Sümbül mor menevşe reyhan ağlasun

Şimden geru sensin benim vekilim
Her umuru devletimde delilim
İstemiş ukbaya Rabb-i celilim
İşitüp bu hali ihvan ağlasun

Bakar melul melul Ahmet birader
Biçare neylesün takdir-i kader
İnşallah yerimi tutarsan eğer
Sabra müdavemet şükran ağlasun

Pederim torunu evladım Hasan
Hak cism-i pâkini eylesün ahsen
Benden yok faide kalın sağ esen
Böyle deyip çeşm-i nihan ağlasun

Hatıp zade Battal Ağa nam şöhretim
Umur-u devlete çok idi gayretim
Hakikat babında hayır niyyetimin
Binde bir olursa isyan ağlasun

Bu böyle olacak hikmet-i esrar
Takdirine tağyir olmaz mukadder
Cümle ehl-i ıyalımla beraber
Bây- u gedâ sâb-u sıbyan ağlasun

Garip köle zâde evladım Ömer
Leyl ü veş üstüme pervane döner
Bensiz bu fani dünyayı neyley
Görünmez gözüne cihan ağlasun

Hanedarım ocağımı yakardı
Ah misafir kande deyü bakardı
Her öğünde üç sofrası çıkardı
Nân hakkı çün çok fakiran ağlasun

Mekânım Tepeköy, nahadım Bayat
Anlarda kadrime bilirler gayet
İskilip namını duydu vilayet
Ehl-i Tosya şehiristan ağlasun

Çakıroğlu kızı büyük zevcesi
Aslı zade olur arslan pençesi
Fikri zikri ehli dil eğlencesi
Ol dar-ı ukbada ruhan ağlasun

İkinci zevcesi Bayram köylüdür
Her ilme mahirdir, güzel huyludur
Kendi kişizade (k)hane soyludur
Firkatimle cism-i gıryan ağlasun

Üçüncü zevcesi, Türkmen güzeli
Severlerdi birbirini ezeli
Biz de anı ser deftere yazalı
Can feda yoluna canan ağlasun

Mahdumun zevcesi Hatice hanım
Sana emanettir torun sıbyanım
İncitmen sakının o benim canım
Kande dedem deyu sıbyan ağlasun

Diğer torunum Hilmi beyzade
Tutardı destinde bir dolu bade
Dağtır konağa şekerli sade
Her sundukça sâki civan ağlasun

Hüseyin beyzade yedi yaşında
Kendisi küçük ama devlet başında
Hak berekat halk eylesün işinde
İbrahim Halil'ur- Rahman ağlasun

Ol benim evladım Esat efendi
Cihanda bulunmaz misl-ü menendi
Atarsa aduya güzü kemendi
Heybetinden çok kahraman ağlasun

Üçüncü mahdumun İsmail Hakkı
Alur pençesine takatı tâkı
Silahşör ilminde çoktur merakı
Esip taze süvar meydan ağlasun

Dördüncü mahdum sıbyan Raşit Battal
Büyürse adüya olacak kaddal
Bekler silsilei heybeti ceddal
Hüsniyle hulkuyle hayran ağlasun

Amıcası oğlu ağa Mustafa
Ahd-i ikramında olmaz bivefa
Sevmekte ziyneti olsun pür safa
Tımarlanmış bağ-ı bostan ağlasun

Evlatlarım aduvları şişlerdi
Mandalarım çayırları dişlerdi
Küheylanlar tavlalarda kişnerdi
Arabistan cinsi hayvan ağlasun

Ganemim berra-i sahrada gezsün
Ördek kazlar deryada yüzün
Afat-ı zeminden bir yana dursun
(.....) muallimler çoban ağlasun

Ecel tacil etti vermedi arâm
Alur emanetin hasıl-ı meram
Almadum deyu aduv intikam
Güruh güruh ehl-i tuğyan ağlasun

Kimse aldanmasın sevda tadına
Ahiri düş olur ecel yadına
Gün tükendi elbet erer vadine
İbret-nüma halka ilan ağlasun

Ecel pençesini vurdu serime
Hasret koydu evladıma yarime
Dil tahammül etmez ah-ı zarıma
Bülbül gibi nâle figan ağlasun

Halka şayan oldu hasbıhalimiz
Fenadan bekaya intikalimiz
Eflâke ser çekti ah-ı zârımız
Beheşti huri gılman ağlasun

Ne kadar medh etsem şayanı çoktu
Ülke-i devlette akranı yoktu
Senası, şöhreti ayyûka çıktı
Heft-i zemin mâh-ı tâbân ağlasun

Ecel yastığına koydum serimi
Hak' tan gayri kimse bilmez işimi
Çağırın yanıma ol kardeşimi
Duyurmasın halka nihan ağlasun

Andan sonra cismim oldu namizaç
Emr-i hak eriptür bulunmaz ilaç
Vefa vermez olsa gasr-ı bay-ı taç
Saltanatı âl-i Osman ağlasun

Nasihatım tutun benim evladım
İki karındaşım ebû ecdadım
Kıyamete kadar söylensin adım
Baki değil fani cihan ağlasun

Hak katında kabul olsun dilekler
Zayi olmasın çekdieceğim emekler
Etrafımı kuşattılar melekler
Hasetinden lâin şeytan ağlasun

Göz göğe dikildi ten oldu zaif
Halet-i neziğde anlar maarif
Hafızlar okur Yasin-i şerif
Çekildikçe tenden bu can ağlasun

Lisanından Allah deyu söyledi
Aziz canı Hakk'a teslim eyledi
Gidip andan makamını boyladı
Son nefeste kâmil iman ağlasun

Duyuldu etrafta büyük nedamet
Her canipten zahir oldu alamet
Mevtanın başında koptu kıyamet
Düştü bir vaveyla ilan ağlasun

Kabrimi kazın yiğitlerin hasıyanan
İns-ü cinn-ü melek duyar yasından
Ayırdılar andan ten libasından
Tenim teneşirde üryan ağlasun

İmam yusun müezzin suyum koysun
Kalb gözüm dünyayı bir dahi görsün
Dünyada kalanlara mübarek olsun
Biçip kefenimi saran ağlasun

Terk eyledim evladımı malımı
Hakk'tan gayri kimse bilmez halimi
Ahbaplarım getirsinler salımı
Cismim musallaya koyan ağlasun

Ne kadar meth etsem değildir hilaf
Arz-ı mahşer gibi cem oldu etraf
İns-ü cinn-ü melek cümle saf saf
Hak için namazım kılan ağlasun

Andan götürürler mezaristana
Biçare dostlarım hep yana yana
Evlad-ı ayalım döndü pervane
Nuh zamanı gibi tufan ağlasun

Nice bin naz ile koydular lahde
Yazıldı nişanı dikildi tahta
Cümle insan kaldı ah ile vahda
Firkatimden mezaristan ağlasun

Fenadan bekaya eyledik durak
Biz size siz bize oldunuz ırak
Verildi telkin düştü bir firak
Dehşete gelüp kabrim mekan ağlasun

Andan sonra ötesine erilmez
Hak ne işler ise göze görünmez
Münker-Nekir heybetinden durulmaz
Eyleyüp suali âsân ağlasun

Eğer akıl isen ey merd-i fâni
Bırakma dilinden leyl-ü veş hakkı
Bu dünya kimseye kalmaz baki
Saltanatı çok Süleyman ağlasun

Şah-ı Ali, Hamza, Zaloğlu Rüstem
Hazreti Süleyman sahib-ül hatem
Kerbelayı ulu meydanı matem
Ab-ı câm-ı zehr-i peyman ağlasun

Destan-ı şiirimden ibret alanlar
Gavvaz olup aşk bahrine dalanlar
Bizden gerü ehl-i iman olanlar
Ruhuma fâtiha ihsan ağlasun

MERDİYA der, bu bir hikmet-i hüda
Emrine muntazır hem bâ-y-u geda
Bundan ibret alsın dareyn-i dünya
Kıldığım hakkında destan ağlasun

- Bitti -

-Kuz karyesinden Molla Osman oğlu Mehmed Efendi -*

NOT: (Çorum'un Bayat İlçesi Tepeköy köyünde emekli imam Ahmet Kara'dan Bayat Lisesi Müdürü Hasan Ünlü'nün derlemesi olan bu destan metni,

Bayat Halk Eğitimi Bülteni Yıl: 6. Sayı: 6 - Mayıs 1987'de yayınlanmıştır.

Destan-ı Kurile (Kolera)

Söyleyelim kurintire destanı
Nasıl vasf eyleyim bu derdim gani
Yetim koydu nine sâbı sıbyanı
Derdimin çaresi sende yarabbi

Üç yüz on' da geldi kurile derdi
Gönderdik ahirete nice bin merdi
Bir saatlik oldu yirmi dördü
Derdime bir çare sende yarabbi

Mutasarrıf gelip noktalar dikti
Ciğërimiz aşkın oduna yakdı
Her bir derelere bir kapu taktı
Derdimin çaresi sende yarabbi

Amelimiz vardır dört kitaba
Söylesek derdimiz gelmez hesaba
Muhasara oldu bu yıl kasaba
Derdimin çaresi sende yarabbi

İzin yok ki kasabaya gelelim
Ölüm hakkın emri yatıp ölelim
Lif kefen sabun yok nerden alalım
Eğer ölür isek bunda yarabbi

İtikadım vardır azim Kur'an'a
Dediler noktaya yanaşma bana
Yetimlik erişti sabı sıbyana
İki eli koynunda kondu yarabbi

Kurintire³⁰ bekler noktaya giren
Nice bağı bahçeyi eyledi viran
Sordum ki bu derdi yok imiş gören
Artmakta derdimiz bunda yarabbi

Çok fukara yatağını yaktılar
Nice kapılara kilit taktılar
Ol dem herkes birbirinden korktular
Derdime bir çare sende yarabbi

Ölüm hakkın emri eylemek hazer
Hakkın emri ile hüda lemyezel
Var mı şeriatta kireçli mezer
Derdime bir çare sende yarabbi

Bu kireçli mezar kafirin fendi
Kafirin fendine çok insan kandı
Sadakatli hakim Kamil efendi
Cerrahın neşteri nerde yarabbi

Şehre İstanbul'dan hekimler geldi
Zannetmen bu derde bir çare buldu
Çok şükür inayet Mevlâ'dan geldi
Derdime bir çare sende yarabbi

Nihani'den bu destanı yokladık
Üç ay kadar kurintire bekledik
Hastamızı hükümetten sakladık
Ölen yok bugünde dün de yarabbi

Nihâni

³⁰ Kurintire: Karantina

Destan- 1 Kahtlık (Kıtlık)

Dağların başına bir duman geldi
Hezeran yarayı açtı bu sene
Dereler tepeler kar ile doldu
Cihana bir figan düştü bu sene

Dağların başına geldi bir duman
Kime nida etsem bilmiyor aman
Vardım samanlığa tükenmiş saman
Bu kış pek ziyade düştü bu sene

Yaz olursa yedirmeyin otluğu
Ağalar boşalttı bu yıl atlığı
Sene binikiyüzdoksanın kıtlığı
Herkes vilayetinden kaçtı bu sene

Sarı buğday karnın ile görüştü
Topuz arpa has unluğa karıştı
Kapa sinez ile bıtrak yarıştı
Darı cümlesini geçti bu sene

Nelbebeci nohudu dükkanda görse
Nasılsınız diye halini sorsa
Darıya bir kimse südüklü derse
Cezayı nakdiye düştü bu sene

Pakla oldu fasilyenin yamağı
İnsana kısmettir öküz emeği
Fiğ mürdümük oldu kibar yemeği
Purçak bir tarafa kaçtı bu sene

Kâtip olmuş istintak yazıyor purçak
Yalanımız yoktur hepsi gerçek
Büyüktür parası güççüktür ölçek
Satıcıdan insaf kaçtı bu sene

Œeytan iğvasına çok insan kandı
Herkes ol dostundan doyp upandı
Ocakzade haneleri kapandı
Muhanet kapısın açtı bu sene

Baki mi sanırsın sen bu cihanı
Yıkılır başına bir gün tavanı
Evvelki muhabbet mürüvvet hani
Mürüvvet türaba düştü bu sene

Ecinniye düşman değil mi cinci
Karın yağdığına sevinir hancı
Müşirlük kazandı çok değirmenci
Onlara da minnet düştü bu sene

Edna Nihanî bilmez âlâyı
Çok adamlar terk eyledi sılayı
Görüptür gurbette yok bin belayı
Her ne gördü ise geçti bu sene

Nihâni

İki Evli Destanı

Dinleyin ağalar ya da yoldaşlar
Yiğidin dünyada sevdasına bak
Hiç yalan söylemem ey gardaşlar
Söylerken sözümün binasına bak

Kiminin elinde vardır sanatı
Kimisi ezberden okur ayatı
Kimisi meşk alır eder hizmeti
Gel hocam yazımın imlasına bak

Dutar mı insanı kendi tuzağı
Kande bilir ise anın durağı
Bundan aşağısına tutun kulağı
Bu kadar söyledim başkasına bak

Yiğit evlenirse menzili adlı
Almasın alemde kötü suratlı
Kuzum orta boylu şekerden tatlı
Olursa böyle seç alasına bak

Ne bek uzun olsun olmasın yüce
Ne bek kısa olsun deller ki cüce
Sarsam orta boyluyu üç gün üç gece
Pamuk döşek yorgan sefasına bak

Yarin iyi ise ülfeti
Şekerden tatlıdır anın sohbeti
Bir yiğidin kötü olsa avradı
Kıyamete kadar belasına bak

Kötünün olur mu hiç cilvekarı
Yiğidin geçmekte ömrünün varı
Bir yiğidin yosma olunca yari
Anaya babaya duasına bak

Miski amber ile vermek tütünü
Kötü iyi olmaz ise
Nasihatim olsun alma kötüyü
Dolaş gez cihanı alasına bak

Uzaktan bellidir malın iyisi
Ne lezzetli olur balın iyisi
Kuşansa yakışır şalik geyisi
Salınıp gezdikçe edasına bak

Eğer kız alırsan temelini ara
Sakın sen harç etme boş yere para
Gelince çıkarır yüzünü kara
İbtida varınca atasına bak

Arayıp ta bulmalı bir ince belli
Sözüm nasihattir tutana belli
Bir adam dünyada olsa iki evli
Dağıtır uykuyu cefasına bak

İkisini seversen cilvesi çoktur
Birisini seversen bo.oğlu bo.tur
Moskof kavgasından kavgası çoktur
Bekleme gecesi sırasına bak

Bu bir kalbe doğdu dedim iptida
Ben ki söylemedim söyleten Hüda
Dillerde zikr olsun aşık BEZMİYA
Cümlenin rızkını veren mevlasına bak

Çorum Destanı

Dinleyin Çorum'un methin edeyim
Şehirler içinde menendi yoktur
Çevirmiş etrafı yüksek dağları
Meyve yemiş bahçe bağları çoktur

Bezenmiş her yanı bahçeler bağlar
Açılır gülleri bülbül kan ağlar
Zevk verir ruhuna gönüller sağlar
İlkbahar Çorum'un neşesi çoktur

Fidanlık dediler seyrine çıktım
Çevresini dolanıp her yana baktım
Sefalı sahrada semaver yaktım
Dediler Bağmanın çayları çoktur

Çağırdım Bağmanı ismini sordum
Ehbabım İsmet olduğunu bildim
Aşılı şeftali bir fidan aldım
Her cinsten aşlanmış fidanı çoktur

İsmet dedi nasıl olmuş buralar
Dedim boşa gitmemiş paralar
Sordum nedir karşıdaki sıralar
Dedi fenni kavak fidanı çoktur

Dedim Ziraat iyi yerini buldu
Fidanlar çeşitli çok güzel oldu
Her sene başında halka dağıldı
Şeftali, zerdali, misketi çoktur

Her cins kendi tohumuyla ekildi
Kırızma yaptılar fenni dikildi
Aşlanıp bir yıl sonra söküldü
Şekilde ellere fidanı çoktur

Bu işte ziraat rağbeti buldu
Fenni iş âlemi bu ele geldi
Seyredip bağcıya mest olup kaldı
Dediler Çorum'a faydası çoktur

Yaz gelir bağcılar görür bağı
Arayış ederler gül budağını
Mefruşatla döşer bağ ocağını
Konağı Çorum'un zengini çaktır

Kerem sahipleri bunda bulunur
Misafir perverlerdir mihman olunur
Hürmetkâr insanı rahat kılınır
İkramı insanı keremi çaktır

Nisan Mayıs ayı görün Çorum'u
Güllerde ötüşen bülbül zarını
Tarlası çayırı bütün varını
Pirinci arpası buğdayı çaktır

Meyve dedikleri çeşitli biter
Çekerler Alaca Yozgat'a yeter
Tutarlar yükleri hem katar katar
Sevk olur her yana kervanı çaktır

Yapıldı saraylar çok şirin oldu
Fabrikasını kurup yerini buldu
Sıklık Boğazi da bir şehir oldu
Bahçeli evleri binası çaktır

Açıldı caddeler çok güzel oldu
Işıklar dizildi yerini buldu
Belediye yine yerinde kaldı
Reisin vatana hizmeti çaktır

Yeşerir ovalar şenelir dağlar
Menekşe çiçekler sümbüllü bağlar
Misali cennettir suları çağlar
Çeşitli çiçeği sümbülü çaktır

Sümbül reyhan nergis kokular sağlar
Seyreden Çorum'u zevklere dalar
Verem Savaş şifa bulur hastalar
Doktoru hakimi devası çaktır

Ziyaret eyleyin gezin Çorum'u
Kerebi Gazi hem Suheyb Rumi'yi
Evliya dolu hem bütün yerini
Ziyaret olunur pıranı çoktur

Halk etmiş halk eden mülkünü böyle
Birazda sebzeler bahçeler söyle
Ispanak lahana neleri böyle
Kabak pırasa hem patates çoktur

Kavun karpuz mümbit arazi
İlk turfanda çıkar boldur kirazı
Neşeli geçer Çorum'un yazı
Esnafi tüccarı sefası çoktur

Hıdır İlyas da gelin görün Çorum'u
Verseler de azdır diyarı rumu
Koysalar üstüne Kafkas Kırım'ı
Yine de Çorum'un pahası çoktur

Her köşede sular fişkırır akar
Şifalı su Kandil Kayadan çıkar
Tazyiklidir fenni çok güzel akar
Bu ilin pınarı suları çoktur

Ne kadar methetsem yine az olur
İnşallah bir gün tireni de gelir
Çoğalır nüfusu elli bin olur
Havası güzeldir seyranı çoktur

Bundan böyle Çorum şen olsun kalsın
Fabrikalar kurup treni gelsin
Halkı neşelidir daim gün sürsün
Ali'nin Çorum'a duası çoktur

(YENİ ÇORUM Gazetesinden)

Ilica Bağları Övgüsü

Lütfünden halk etmiş Hüda bu bağı
Ezharla bezenmiş Ilica bağları
Türlü renk ahzetmiş taşı toprağı
Menazır kazanmış Ilica bağları

Zülcelâl bu bağa tecelli kılmış
Deruni hep abı hayatla dolmuş
Bu mevki menba-ı zevk safa olmuş
Bunun için nam almış Ilica bağları

Tiryak ve kimyadır her nebatatı
Ararsan ordadır ab-ı hayatı
Ahalisin duymasın bu şayıatı
Sürmedir toprağı Ilica bağları

Son zamanlarda arttı şöhreti şanı
Şirin köşkler ile doldu her yanı
Göster bir misali var mıdır hanı
Bir danedir ancak Ilica bağları

Sakın ha birader yan gözle bakma
Boş yere kendini ateşe yakma
Dil uzatıp başına delilik takma
Söz götürmez asla Ilica bağları

Zaman olur bir gün daha ünlenir
Kaplıcalar asfalt yolla şenlenir
Elektriklerle dağ taş nurlanır
Aleme şan verir Ilica bağları

Bu yaz yollarında otobüs işler
Kol kolda salınır gezer çift eşler
Görenler bu hali parmağın dişler
Hayretle anılır Ilica bağları

Ilica Bağının yollarına bak
Merkezden kalkınca doğru büyük park
Devlet fidanlığına çok eyle dikkat
İşte sırtın ardı Ilica bağları

Babası Hakkı'dır yapan destanı
Oğlu da ikmale çalıştı onu
Vasf olunmaz asla yoktur imkânı
Öyle bir cennettir Ilıca Bağları

Eşref ERTEKİN

DERLER KARGI'DA

(Ağız özelliği üzerine manzum sözlük örneği)

Bazene bazı
Av itine tazı
Kadere de yazı
Derler Kargı'da

Temize duru
Zayıfa kuru
Sıvıya da curu
Derler Kargı'da

Ağbeye ağa
Siyaha kara
İyi yola da şusa
Derler Kargı'da

Tepeye doruk
İhtiyara moruk
Ham üzüme de koruk
Derler Kargı'da

Sarıya saru
Kuş yemine daru
Su kabına guğüm
Derler Kargı'da

Fatmaya fadik
şimdiye şimdik
Uzun dona mandik
Derler Kargı'da

Evete ya
Hayıra yo
Yıkamaya da yu
Derler Kargı'da

Sobaya zoba
Babaya buba
Şişmana da duba
Derler Kargı'da

Kabağa gabak
Canteline nişabak
Çok gezene yalımsak
Derler Kargı'da

Bacıya boca
Efendisine koca
Öğretmene de hoca
Derler Kargı'da

Güzele elik
Yakın suya felik
Sığınağa kelik
Derler Kargı'da

Size sen
Ağaca ken
Yakaya da yen
Derler Kargı'da

Bileziğe burma
Meleze karma
Dolamaya da sarma
Derler Kargı'da

Pancara hongül
Ağıra hımbıl
T.....a da yambul
Derler Kargı'da

Binaya mina
Yasak aşka zina
Tosuna da dana
Derler Kargı'da

Çarşafa bürük
Noksan dişe gedük
Patığe de edük
Derler Kargı'da

Evete tabi
Ördeğe şibi
Hindiye de ibi
Derler Kargı'da

Güvercine hokku
Küfərbaza boklu
Kuzuya da toklu
Derler Kargı'da

Hayıra menük
Köpeğe anük
Münireye'de münük
Derler Kargı'da

Bahceye avlu
Peşkire havlu
Cekete de saku
Derler Kargı'da

Kazağa yelek
Ham kavuna kelek
Süleymana da sülek
Derler Kargı'da

Emineye emiş
Mehmede memiş
Kavgaya da çekiş
Derler Kargı'da

ÇORUM'DA 'YAĞMUR DUASI' GELENEĞİ

Kuraklık karşısında dünyanın neresinde olursa olsun insanlar dualar ederek, törenler yaparak kuraklıktan kurtulmayı arıyorlar.

Halk kültürümüz içinde yaşayan yağmur duası, benzeri pek çok geleneğin beş kıtada değişik biçimlerde yaşandığı ve yaşatıldığı sosyolojik incelemeler ve folklor araştırmalarıyla ortaya konuluyor.

Nerede olursa olsun, ihtiyaçlar ve inançlar, insanı yaşadığı coğrafyayı kullanmaya, inandığı kutsalından, gelenek çizgilerinden yaşayışına kolaylıklar, bereketler beklemeye zaman zaman da olsa yönlendiriyor. Mevsiminde gelmeyen yağmur bulutlarını davet için dualar ediliyor, kurbanlar kesiliyor, topluca yakarışlarda bulunuluyor.

Ülkemizin her bir yerleşme yerinde, yağmur duası geleneği halen devam etmektedir. Yağmur duası geleneği içinde yaşanan öyle gariplikler var ki, bunlar günümüz insanına, garip gelmenin ötesinde ilkelik diye değerlendirmeye götürüyor. Bunların bir kısmı insanlığın ilkel devirlerinden sürüp gelen adetler, yanlış inanışlar olduğu aşikâr gerçekler.

Bir kısmı tarih derinliklerinden sürüp gelen adetler. Bir kısmı da Türk insanının değişik iklim ve coğrafyalardan kendi yurduna taşıdığı ve geleneğe çemberine dahil ettiği devşirme, taklit davranışlardır.

İslâm dininin temeli olan Kur'an ayetlerini yağmur temennisi ile okumak, dua etmek ve fakirleri, açları doyurmak, günahlardan ve yanlış davranışlardan vazgeçmeye söz vermek, toplumsal barış tesisi için küs ve dargın olanların barışıp kucaklaşmaları bu konuda en olumlu olanlarıdır.

Gönül arzu eder ki, yağmur temennisi için toplumlar ağaç dikmek, ormanlar yetiştirmek gibi gelenekleri de oluşturmuş olsunlar. Varolan ormanlar, yeşil alanlar korunsun. Eğer böyle doğaya ve insanlığa faydalı tutumlar hayatımıza kazandırılırsa tutarsız ve faydasız hatta zararlı olan işlerden uzak kalırız.

Biz burada 'yağmur duası' adı altında halkımızın bilinçli bilinçsiz yaptıklarını bir arada anlatacağız.

Namazgâhta Yağmur Duası:

Çiftçilerden gelen istek üzerine kentin en büyük camiinde hangi gün ve ne vakitte yağmur duası yapılacağı halka duyurulur.

Çorum merkezde yapılacak dua için Çorum'un batısında bulunan Namazgâh' ta sabah namazından sonra toplanılır. Burada yapılacak duaya çiftçilikle alakası olan olmayan bütün halk katılır.

Namazgâh çevresinde oturan çiftçi aileler, evlerindeki koyun ve kuzularını da buraya getirirler. Koyunlar kuzulardan ayrı bir tarafa toplanır. Kuzular bu ayrılığa dayanamayıp meleşirler. Ana koyunlar onların sesine melerler. Erken saatte koyun ve kuzu sesleri insanları etkiler.

Namazgâh mihrabına geçen bir imam, vaiz veya şehrin müftüsü toplanan cemaatten aralarında dargınlık olanların barışmasını ister. Topluca tövbe edilir, helallaşılır. Dua ederken halkın içinde bulunan çocuklar, yetişkinlerin aralarına alınır. Çocukların tanrı katında masum olduklarına ve dualarının geri çevrilmeyeceğine inanılır.

Dua eden imamın “ Amin !” diye seslenmesiyle halk, avuç içleri yere bakacak şekilde iki elini öne uzatarak, yapılan duaya uygun yerlerde “ âmin ” diyerek katılır.

Duadan sonra hazır edilen kurban kesilir. Kurbanın eti fakirlere dağıtılır.

Sonra çocuklar bir araya toplanırlar koro halinde şu sözlerle duayı sürdürürler:

*“Yağmur yağ...Ekin bit...
tarlada çamur...
teknede hamur
öküzlere ömür
ver Allah'im ver...
sellice suluca
bir yağmur,
yer yarıldı, yaş ister
ufacıklar aş ister
ekin bol olsun, bol olsun
madrabazların gözü kör olsun.”*

Gözlerinin kör olması istenen 'madrabazlar' buğdayı ucuza alıp pahalıya satan veya ambarında buğdayı varken pazara çıkartmayan

stokçuluk edenlere, halk arasında kötülükten geri durmayanlardır.

Dua içinde böyle bir yergiye yer verilmesi; kötü niyetliler dünyayı çirkinleştirmiş ve Tanrı'nın gazabını, bütün insanların üzerine çekmişlerdir. Çocukların ağzından kötü kişilere yöneltilen bu dikkat çekişler umulur ki, geçerli olur, kötüler kendilerine çekidüzen verirler.

Kentin en büyük camiinde bir araya gelen hafızlar, imamlar, vaizler önceden sayılıp yıkanmış 70 bin taş birer birer ellerine alarak "la ilahe illallah" okuyarak dillerine değdirip bir diğer torbaya aktarırlar.

Her bir taş ele alındıkça ayrıca; Kuran'da Şûra Sûresi'nin 28. Ayeti'ni okurlar. " Allah O' dur ki, ümidi kesmişlerken yağmuru indirir. Rahmet ve bereketi yayar. O Veli' dir, Hamid' dir,"

Torbalara konulan okunmuş taşlar, kentin akarsuyu olan Derinçay'a götürülüp suya bırakılır. Çay kuru ise, taşlar kentte bulunan bir havuzun suyu içine konulur.

Yeteri kadar yağmur yağınca havuza veya dereye bırakılan taş torbalan alınır.

Daire çizmek.

Yağmur duası gelenekleri içinde "daire çizmek" diye adlandırılan ve kentin sınırlarını bir daire şeklinde at sırtında veya yayan dolaşan bir hafız, bu daireyi tamamlayıncaya kadar baştan sona Kuran' ı bir defa okur. Kent büyük ise, aynı noktadan aksi istikametlere yürüyerek daireyi tamamlayan iki hafız karşılaştıkları noktada hatimlerini tamamlar. Böyle kırır bayırı Kur'an okuyarak dolaşmaktan maksat, Allah'ın kitabının okunduğu bir coğrafyada bulunan bütün canlılara merhamet dilemektir.

Yağmur Yağsın Diye Yapılanlar

Eşek gelin etmek

İhtiyar bir eşek mahallenin en yaşlı kadınının gelinlik elbisesi ile süslenir. Fakir bir kız çocuğu başında kurbağa dolu sele olduğu halde eşeği sokak sokak dolaştırır. Çocuklar her bir kapının önünde durdukça evden çıkanlar ellerindeki su kabıyla kurbağalan ıslatırlar. Kurbağalar bağırsır, taşıyıcı kız çocuğu ıslanır.

Eşek dolaştıran çocukla mahallenin diğer çocukları da gezerler. Yer yer bağırsırlar:

*Eşek gelin olur mu... olur mu?
Yer yağmursuz olur mu ... olur mu?
Kurbağa susuz olur mu., olur mu?
Yer yarıldı yağ ister
Ufacıklar aş ister
Ekin bol olsun bol olsun
Madrabazların gözü kör olsun.*

Yağmur Ekmeği

Bir başka halk geleneği de üç yol ayrımında sokak ortasında yufka yapıp gelene gidene dağıtmaktır. Un sokakta elenir. Ateş sokakta yakılır, hamur sokakta yoğrulur. Gelen geçen açlar doyurulur. Yapılan ekmekler hep dağıtılır.

At Kurbanı

Bazı köylerde at kurban edip yabani hayvanların yemesi için kırık dağlık yerlere bırakılır.

Yağmur duası geleneği içine ne yapıp edip çevreci insanlarımız, fidan dikimini ve çevredeki yeşilin korunması alışkanlığını yerleştirmelidirler.

EFSANELER / SÖYLENCELER

Her sosyal çevrede insanlar, yaşanmış olduğuna inanılan veya inanılmasa bile hikaye kabilinden anlatıla gelen sözlere hoşgörü ile kulak verir, başkalarına da anlatırlar. Bu söylenceler içinde akla zıt gelen olmayacak işler de olur. Söylenceler içinde hayalle gerçek çoğu kez birbirine karışmıştır.

Söylencelerden örnekler:

İskilip yakınlarında otu çiçeği çok bol bir otlakta incecik bir çoban kız varmış. Çoban kızın önünde kocaman bir koyun sürüsü.

Koyunlar dinlenmede. Çoban kız hayvanlarını gözetleyip kolluyor. Öğle sıcağını iri ağaçların gölgesinde geçirmiş Çoban kız ve sürüsü.

İkinci vaktinden sonra Çoban Kız salmış sürüsünü otlağa. Ova bayır canlanmış sanki. Koyunların tıpır tıpır ayak sesleri, kıpır kıpır yayılmaları, sanki yere bitişikmiş gibi koyunların kafaları. Arada tinton vuran çingirak sesleri. Her bir çingirak sesi ayrı bir nota, yankılanır dururmuş otlakta.

Ötelerde arkadaşlarıyla ikinci avına çıkmış bir Beyoğlu. Onlar da günün en sıcak saatlerini atlatmışlar ama yanlarında cana ilaç bir damla suları da kalmamış. Hem av arıyorlar, hem de bir çeşme başı. İşte böyle gezinirlerken uzaklarda otlayan sürü ilişmiş gözlerine. Yürümüşler sürüye doğru. Düşünürlermiş ki, mutlaka sürünün yakınlarında bir çeşme vardır. Yakınlaşınca seslenmişler çobana.

- Çoban, çeşme nerede?

Çoban seslenmiş:

- Buralarda çeşme yok!”

Duydukları ses ve aldıkları cevap duraklatmış gençleri. Ses, kız sesi. Susuz, çeşmesiz otlak ise görülmüş duyulmuş değil. Bu büyük sürüsünü nereden sular bu çoban. Daha da yaklaşmışlar Çoban’ a.

Beyoğlu, Çoban kıza doğru yürümüş. Görmüş ki; eli yüzü güneşten yanmış bir çoban değil karşısındaki. Sanki bir dünya güzeli gelmiş de sürünün yanına durmuş gibi.

Çoban kız da karşısında duran gencin, boyunu bosunu, yüzünün güven veren çizgilerini, gözlerindeki sevecen bakışları ve sözlerindeki yumuşaklığı şöyle bir tartmış gönlünde kafasında, sıradan bir genç

değil. İçinden şimdiye kadar duymadığı değişik delişmen duygular geçmiş. Bey oğlunun gençliğinin, güzelliğinin büyüüne o da kaptırmış kendini.

Beyoğlu konuşmuş:

“Ey gördüğüm çobanların en güzeli. Bütün arkadaşlarımla susamışız. Çoban bize bir çeşme tarif eder, su başını gösterir, diye ta karşı tepelerden buraya kadar yürüyüp gelmişiz. Otlak yaylak yerde su olmaz mı? Niçin söylemezsin. İyilik et, hadi söyle bize çeşmenin yerini...” Çoban kız:

- Buralarda çeşme yok ama bırakmayacağım sizleri susuz.” demiş ve değneğini vurmuş yere. Çoban Kız daha değneğini çekmeden yerden fıskırmış bir su ki, gürül gürül akmış, bayırdan aşağılara doğru.

Buyurun için, kana kana” demiş, Çoban yürümüş sürüsüne doğru.

Beyoğlu seslenmiş yalvaran bir sesle:

- Dur, ne olur gitme! Ben Bey oğluyum. Teşekkürler sana. Lakin daha söyleyecek sözüm var. Seni çok sevdim, benimle evlenir misin?”

Çoban Kız:

Beyoğlu iyisin, güzelsin, mertsin, yiğitsin. Tanrı sana gönlüne göre eş versin. Ben sırrımı açığa vurmuş biriyim artık. Buralarda durursam, ya mutlu olamam, ya da sonum olur.”

Bunları söylemiş ve ardından bütün koyunların duyacağı bir seslenişle:

“Hadi benim koyunlarım!” demiş. Yürümüş tepeye doğru, önde koyunlar artlarında Çoban kız. Uçar gibi aşmışlar tepeyi.

Beyoğlu seyretmiş onlar tepeyi aşarlarken. Dayanamamış ve koşmuş tepeye. Bakmış ki, ne görsün. Ne koyunlar var, ne de Çoban Kız. Kimsecikler görünmez. Arkadaşları gelmişler yanına. Onlar da bakmışlar sağa sola kimseler yok,

Beyoğlu ve arkadaşları dönmüşler, Çoban kızın çıkardığı suyun başına. Tekrar tekrar su içmişler. Su gerçek.

Beyoğlu bir çeşme yaptırmış Çoban kızın suyuna.

Çeşmeye ad vermişler, “ Kız Çoban Çeşmesi” diye.

Bu öyküdeki olayın ne zaman yaşandığı. Çoban Kızın kim olduğu, Beyoğlu’ nun hangi beyin oğlu olduğu bilinmiyor. Bilinen bir gerçek varsa, hâlâ Kız Çoban Çeşmesi” nin susuzlara su verip serinlik dağıttığı.

MELİK GAZİ SUYU

Çorum'un doğusunda, beş-altı kilometre uzaklıkta Çorum'u Türkler adına fetheden Melik Ahmet Gazi'nin ismiyle anılan bir tepesi vardır. Melik Gazi Tepesi, halkın Kandil Kaya diye adlandırdığı dağın tepelerinden biridir.

Kandil Kaya'nın tepeleri çıplak kayalık ve taşlıktır. Bir tepede de "Melek Gazi" adıyla ziyaret edilen bir de yatır bulunmaktadır.

Öteden beri söylene gelen bir rivayete göre, Çorum'da kıyamet, sudan selden kopacakmış. Zira Melik Gazi tepesinde önü açılrsa Çorum'u sele verecek suyu zengin bir ırmak varmış. Kayalar dinlenildiğinde bu ırmağın çağılırları duyulmuş.

Çorum'u önüne katıp alıp götürmesin diyerek, çok eski zamanlarda iyi yürekli kırk kız, saçlarını kesip tıkaşlar bu kaynağın ağzını. Saçları yetmemiş, kırk çadırın keçesini de basmışlar üstüne. Durdurmuşlar suyun yeryüzüne çıkmasını. Böylelikle vermişler suyun akışını yeraltına. Kurtarmışlar büyük bir felaketten Çorum'da yaşayanları.

Efsane böyle Melik Gazi tepelerindeki sular için.

AZAP AHMET

Çorum'da Azap Ahmet adıyla, bir cami ve bir sokak bulunmaktadır. Azap Ahmet'in kabri de bir zamanlar adıyla isimlenmiş sokağın doğu başlangıcında imiş. (Azap Ahmet mahallesindeki mezarlık, kent imar ve yol açımı dolayısıyla Ulu mezara 1927 yılında nakledilmiştir.

Azap Ahmet, bir konakta hizmetkârdır. Hizmet ettiği konakta yatar kalkar. Her ne iş olursa olsun yüksünmeden güler yüzle yaparmış. Kimseyi incitmez, ince ruhlu dindar bir insanmış.

Konağın beyi hacca gitmiş. Bayram günü olunca Azap Ahmet konak halkıyla bayramlaşmış ve konağın hanımına;

" Hanım anam, ağamın canı helva istemiş. Bayram helvasından ver de götürüp geleyim. "

Hanım kadın, ince düşünceli, akıllı başında bîr hanımmış. Hicaz'daki beye helva götürülüp gelinir mi? Ahmet'in canı biraz daha helva yemek istiyor, diye akıl yürütmüş. Kalkmış kalaylı bir sahana helva koyup "Ahmet efendi al bakalım istediğin helvayı " demiş.

Aradan haftalar geçmiş, hacılar dönmeye başlamışlar. Konağın beyi de “ Hacı bey ” olarak dönmüş Çorum’a. Yol çantasından eşyalarını çıkarırken “ Şu da bizim Ahmet’in getirdiği helva sahanı ” demez mi?

Hanım kadın, “ Hacı Bey Ahmet’le beraber olup bana şaka düzenlediniz herhalde ” demiş.

Hacı bey, çok ciddi olarak helvayı Ahmet’in getirdiğini ve “Beyim, Hanım anam bana sahanı sorar, dönerken unutma, getir.” dediğini de sözlerine eklemiş.

Çağırın şu Ahmet’i, demişler. Gidenler bakmışlar ki, Azap Ahmet Hakkın rahmetine kavuşmuş.

İşte Azap Ahmet hakkında anlatılan söylence böyle anlatılır hep.

Helva da, helva kabı da insan güzelliği, yaşama sevincini anlatmak için bir tatlı vesile. Önemli olan güzel huyla, sevgiyle, paylaşmayı bilerek huzur dolu bir hayat sürdürmek.

Çoban ve Derviş³¹

*(Bir manzum efsane)**

Sefa geldi hoş geldi
Sabahın seherinde
Çıktı bir derviş geldi.
Lailahe illallah

Çoban ben açım dedi.
Yok sana gücüm dedi.
Çıkardı dağarcığından
Çöreğin birini verdi.

Çoban gel otur dedi.
Eksiğim yetir dedi
Dışım yoktur yemeğe
Katiğim getir dedi

Koyun yolladı dağa
Bülbül yolladı bağa
Çoban küleğin alıp
Gitti davar sağmağa

Gör hakkın keremini
Kabul etti dileğini
Üç yıllık kısır koyun
Doldurdu küleğini

³¹ Bu manzum hikaye ile 'Koyun Baba'ya ait menkıbeler arasında benzerlik bulunduğunu belirtmek isterim. (Koyun Baba menkıbeleri için; Şakir Çıplak'ın 'Koyun Baba' adlı kitabı ile 1967 Çorum İl Yıllığı'na bakılmalıdır.)

* Eski, okunmuş kitap alıp satan kişilere sahaf denir. Benim de oturduğum mahallede böyle bir sahaf arkadaşım var. Sahaf Mustafa Gökgöz. Emekli olduktan sonra başladı eski kitap alıp satmaya. Halkımıza ve gençlere okumayı sevdirmeye gayret gösteriyor. Bu olumlu çabayı ödüllendirmek için adını yazdım buraya. Aktardığım manzum efsaneyi dükkanına uğradığım bir gün M.Gökgöz 'Abdulkadir ağabey şuna bir bakar mısın?' diyerek incecik, yıpranmış bir kağıt uzattı. Kağıt üzerinde Arap alfabesi ile yazılmış elyazısını okumaya çalıştım. Bir kaç kelime hariç tamamını okudum. Hadi ver bakalım fotokopisini, diyerek bir örneğini aldım. İşte bu manzum efsaneyi tanımayı ve okumayı böyle bir dostluğa borçluyum. Okuyamadığım kelimeleri de Çorum İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Kaşif Okur beye okuttum. Kaşif Okur dostumuza da teşekkür ederim.

Dosta uğrar yolumdur
Bu söyleyen dilimdir
Süt beyaz arap beyaz
Bu süt senin malındır

Getir elin ver bana
Gör ne derim ben sana
Beş yüz koyun veririm
Gördüğünü de bana

Desen gördüğün sana
Sırrımı demem sana
Bin koyun versen bana
Gördüğüm demem sana

Karada gezer idim
Zikrullah eder idim
İsmail Peygamber'in
Koyunun güder idim

İşi gücü namaz idi
Kazaya koymaz idi
Üç öyünde üç çörek
Konuksuz yemez idi

Kara idim ak oldum
Mor sümbüllü bağ oldum
Çok şükür Allah'ıma
Bu gün konuk doyurdum

Çoban esasın dikti
Üç yeşil yaprak bitti
Gör Hakkın hikmetini
Dalında hurma bitti

Hak idi has idi
Pak idi masum idi
Üç öyünde üç çörek
Çobana kesim idi

Çoban yaslandı taşa
Yazılan gelir başa
Eğer konuk gelmezse
Doğrardı kurda kuşa

Şahı teban kalkalım
Hak cemale bakalım
Bu çobanın ruhuna
Fatiha okuyalım.
Lailahe illallah
Lailahe illallah

ISBN : 978-605-149-516-3

www.corumkulturturizm.gov.tr